

# Márton Áron

(Folytatás előző lapszámunkból!)

## Márton püspök újra „szabad”

1955. március 24-én este érkezett meg Márton Áron a gyulafehérvári püspökségre. Távollétében akadt néhány változás: történtek jogtalan előléptetések, áthelyezések, valamint különböző visszaélések egyházi személyek részéről, sőt az állam közreműködésével létrejött a békepapi mozgalom is. Azokból a papokból tevődött össze, akik elítélték Márton Áron magatartását, s nagyzási mániában szenvedve, állami közvetítéssel hatalmi pozícióba akartak kerülni. Ide tartozott többek között Köpeczi János és Ágotha Endre. Köpeczi volt az, akinek püspöki ambíciói voltak, és aki 1951-ben az állam kezére játszotta a püspökség tulajdonát, a híres Batthyáneumot.

Márton Áron legelső intézkedése egy körlevél kiadása volt. Érezte mindenki, hogy Márton Áron egyéniségét nem sikerült az államnak a kínokkal telt hat év alatt megtörnie. Hivatásának tudatában kijelentette: „Az egyházmegye vezetését 1955. március 25-én személyesen átvettem. Ezzel minden más tényleges vagy vélt joghatóság megszűnt. A joghatóság egyedül és kizárólag nálam van, azt közvetlenül én gyakorlom. Ha valakinek konkrét kételye vagy aggodalma van, forduljon felvilágosításért és utasításért az Egyházmegyei Hatósághoz. Tisztelendő testvéreim szüntessenek be minden vitát, főképpen pedig tartózkodjanak minden szeretetlen, sértő, gyanúsító vagy gyanút keltő megjegyzéstől és általában mindentől, ami egyenletlenséget, bizalmatlanságot s zavart idézhet el a lelkekben... Akinek még most is magyarázni kell az intézkedéseket, vagy aki még ma is maga akarja meghatározni munkája körét, helyét, idejét, az nem érett meg sem az időre, sem az Isten országának szolgálata...” Kemény szavak, amelyekre azonban akkor szükség volt. Azokat a papokat, akik távollétében ellene fordultak, atyai módon magához hívatta, megkérte őket, végezzenek lelkigyakorlatot, majd mindegyiknek megbocsátott.

Mindig ő volt az, aki először nyújtotta kezét a kibékülésre. 1955. szeptember 12-16 között lelkigyakorlatozó papokhoz beszédet intézett, amelyben kiemelte: „Hivatalom kötelez, hogy a bírói hatalmat is gyakoroljam, amikor a körülmények megkívánják, de nem vezet a büntetés szándéka, hanem az az egyetlen és szent cél, hogy megbérelve Istennel megnyugtassuk a lelkeket és megteremtjük az egységet a papság kebelében is, és a papság és a hívek között is. A múltat nem akarjuk nyilvántartani, hanem jóvátenni és aztán feledni, hogy a jövőben, mint acies bene ordinata szolgáljuk Jézus Krisztus ügyét megbonthatatlan egységben és töretlen hűséggel, akkor is, ha az evangélium szolgálata a legnagyobb áldozatot kívánja tőlünk.”

A papság nagy része börtönvevei alatt is hűen kitartott püspöke mellett. Elfogadása és bebörtönzése után a papnövendékek közül tizenhatan azzal mutatták meg Márton püspök iránti hűségüket, s egyben az egyházmegyében végbement változások iránti nemtetszésüket, hogy elhagyták a teológiát és fizikai munkát vállaltak. Márton püspök kiszabadulása után azonban valamennyien visszatértek.

Márton Áron újra megkezdte pasztorális tevékenységét, bérmutakat szervezett, hogy meglátogathassa egyházmegyéje híveit. Egyesek úgy emlékeznek vissza, mint valóságos diadalutakra, a nép ugyanis lelkesen ünnepelte börtönből kiszabadult püspökét. Ahol csak megjelent, a hívek tömegesen tódultak hozzá. Tudta, hogy az állam ezt félreértheti, kérte híveit, hogy ne tartsanak tömegfelvonulást. A nép azonban lelkesedett érte, hallani akarta szavát, ő pedig beszélt is nekik, szívből és meggyőződésből. Buzdította őket az istenszeretetre, Isten és az egyház iránti hűségre, valamint a valóságos értékek elmélyítésére. Népszerűsége végül is annyira zavarta az állami hatóságokat, hogy kiszabadulása után egy évvel házi fogságra ítélték. Az 1956-os bérmut után behívták a gyulafehérvári rendőrségre, ahol „quasi” vádlotként egy többtagú bizottság várta. Igazolványát elvették, majd közölték vele, hogy megvonják tőle működési engedélyét, mert jelenléte „zavart keltett az emberek között”. Megtiltották neki, hogy elhagyja a püspöki palotát, s ezáltal leszűkítették mozgáskörét a püspöki székházra, az udvarra, a kertre és a székesegyházra. Azt sem engedélyezték, hogy átmehessen a papnevelő intézetbe.

Ezzel megkezdődött Márton Áron „palotafogsága”, mely tizenegy évig tartott (1956-67.). A tilalom által nem szakadt meg teljesen

kapcsolata híveivel, szabad volt ugyanis látogatókat fogadnia. Óvatoss volt mindenki. Az esperesi kerületek megszervezték a bérmutalásokat a gyulafehérvári székesegyházban. Akiknek módjukban állt vállalni az útiköltséget, azok eljöttek, részt vettek Márton püspök szentmiséjén, majd keresték az alkalmat, hogy találkozhassanak vele.

Mivel Márton Áron állandó felügyelet alatt volt, a hatósági szervek számon tartották látogatóit. Többször előfordult, hogy a látogatókat zaklatták. Biztos, hogy a püspöki palota épületében lehallgató készüléket helyeztek el. Bizalmas beszélgetéseket csak a rezidencia parkjában folytattak. A házi fogság idején pasztorális tant adott elő a papnövendékeknek. Mivel neki nem volt szabad átmennie a teológiára, ezért az előadásokat a püspöki palota egyik nagyobb termében tartotta. Érdekeltek az újabb technikai vívmányok és az azokkal kapcsolatos hittani problémák. Rádiót csak ritkán hallgatott. Esténként meghallgatta a londoni rádió magyar nyelvű adását. Igyekezett tájékozott lenni a világ eseményeiről. Törekedett a német nyelvet minél jobban elsajátítani, naponta beszélgetett latinul a latinszakos tanárral, Dr. Tyukodi Mihállyal, aki bizalmas köréhez tartozott. A püspöki iroda vezetője s egyben Márton Áron titkára ebben az időben Huber József volt.

Palotafogsága idején a papokra is nagy nyomást gyakoroltak a hatósági szervek. Aki nem mutatott készséget együttműködésre, azoknak korlátozták papi tevékenységét. Márton Áron tudomására hozták, hogy megtiltják a hitoktatást, ill. korlátozzák idejét szombat és vasárnapra. Nem fogadta el ezt a döntést. Ezt közölte egyházmegyeje papjaival is, és felhívta rá figyelmüket, hogy az egyháznak joga és kötelessége a felnövekvő ifjúság hitoktatása. Mivel az állam kiszorította a hitoktatást az iskolából, ezért nem engedheti meg, hogy a plébánia épületéből is kitaltsák. Előírta papjainak, hogy a plébánia épületében alakítsanak ki egy erre alkalmas helyet. A hitoktatás anyagát ő maga állította össze és küldte szét. Ebből újabb vita és vizsgálatok lettek, de a rendelet a tiltakozás ellenére is megmaradt.

Márton püspök sok levelet kapott híveitől, akik biztosították őt hűségükről és kitartásukról. Palotafogsága idején nem érték ugyan nyílt támadások, de több alkalommal zavarták nyugalmát. Ő mondta el: Egyszer fürdőszobája ablakából figyelte, hogy egy katona létrára mászva kicserélte a palota falában elhelyezett magnetofon szalagját. Máskor pedig tiszték jöttek be a püspökség kertjébe, s azon a címen, hogy egy megszökött katonát keresnek, aki valószínű az orgonabokrok között bújt meg, és közben lehallgató készülékeket rejtettek el. A püspök házörző kutyáit rendszeresen megmérgezték. Az is előfordult, amikor a püspök a parkban időzött, hogy rálöttek. A golyó szerencsére nem talált. Mikor az esetet a rendőrségen jelentették, az ügyeletes rendőr azt válaszolta: kár, hogy nem halt meg. Többször szerették volna különböző alkalmakból eltenni láb alól a nagy püspököt, de a Gondviselés vigyázott rá.

A II. Vatikáni Zsinat alatt felszólították a kormány részéről, hogy menjen el Rómába, vegyen részt ő is a zsinaton. Márton Áron azzal utasította vissza ezt a felszólítást, hogy amíg fel nem oldják kényszerlakhelyét, addig nem megy külföldre. Attól tartott ugyanis, hogy ilyen módon szeretnének megszabadulni tőle.

Márton püspök palotafogságának feloldása kapcsolatban volt König bíboros látogatásával, aki a román orthodox egyház, ill. a bukaresti pátriárka meghívására érkezett Romániába. Curtea de Agresben 450 éves jubileumát ünnepelte az orthodox kolostor és kegyhely. König bíboros azzal a kikötéssel fogadta el a meghívást, hogy találkozhatson Erdély püspökével, Márton Áronnal is.

Márton püspök 1967. augusztus 11-én meghívást kapott Jusztinián bukaresti pátriárkától a Curtea de Agresi ünnepségekre. Először vonakodott, de aztán mégis elfogadta. Ott volt Rodenau igazgató az Egyházügyi Hivatalból, akivel előzőleg már folytatott tárgyalásokat. Az ünnepség után, ill. ahogyan ő jegyezte fel naplójába, „a Curtea de Agresi kirándulás után” várta, hogy feloldják kényszerlakhelyét és megszüntessék a püspöki iroda cenzúráját, de nem történt semmi. Ezért ismét kihallgatást kért az Egyházügyi Hivataltól. Az időpontot október 20.-ára tűzték ki.

Közben Jusztinián pátriárka újra meghívta, hogy vegyen részt október 19-én az Athenagórasz konstantinápolyi pátriárka tiszteletére rendezett vacsorán. Márton Áron el is fogadta. A vacsora alatt szó volt többek között a Rómához történő közeledésről, amelyet Jusztinián határozottan elutasított. Ezt az elvet vallotta továbbá még Papp László nagyváradi református püspök és Binder evangélikus vikárius. Athenagórasz azonban „meglehetően nyíltan, őszintén és jó

reménységgel beszélt. Felszólította az orthodoxokat, hogy felejtsek el a múltat és nyújtsanak testvéri kezét.”

Október 20-án, Jakab Antal kíséretében beszélgetést folytatott Márton püspök Dogaru igazgatóval Bukarestben. Dogaru akkor a személyi ügyek kedvező és gyors elintézését ígérte neki.

1967. november 19-én König bíboros fogadására a repülőtéren megjelent Jusztinián pátriárka. Márton Áron is kapott értesítést, s egyik papja, Jakab Antal társaságában, aki egyetemi társa volt a bíborosnak, szintén megjelent. Miután König bíboros megérkezett, a repülőgép lejárataán francia nyelven köszöntötte őt az Egyháziügyi Hivatal képviselője. Bemutatták neki Márton Áront is. A repülőtéren dísztermében frissítővel egybekötött közvetlen beszélgetés folyt Jusztinián pátriárka, Márton püspök és König bíboros között. Mivel a bíboros a pátriárka vendége volt, ezért az ő házában is volt egy rövid fogadás. Márton Áron a bukaresti érsekségen szállt meg. A következő nap délután König bíboros ellátogatott a bukaresti érsekségre is, ahol hosszas beszélgetést folytatott Márton Áronnal. Másnap délben pedig az osztrák követség adott ebédet a bíboros tiszteletére, amelyre Márton Áront is meghívták. Még aznap értesítették Márton püspököt az érsekségen, hogy november 22-én délelőtt 10 órakor jelenjen meg az Egyháziügyi Hivatalban.

A hír hallatára egy kis aggodalom fogott el mindenkit, mert nem tudták, hogy mi rejlik a meghívás mögött. Márton Áron pontosan érkezett. Dogaru igazgató fogadta, akinek kíséretében felkeresték Emil Bodnarast, a román államtanács elnökhelyettesét. Bodnaras közölte vele, hogy a kényszerlakhelyre vonatkozó intézkedést azonnali hatállyal feloldották, s ezentúl szabadon mozoghat.

Visszaérkezve Gyulafehérvárra, Márton püspök átmegy a teológiára, s egy díszülésen beszámolt a történekről. Óriási volt a lelkesedés. Márton Áron így szólt hozzájuk: „Kedves Fiaim! Amint értesültetek róla, az elmúlt héten Bukarestbe hívtak. Többek között ott hozták tudomásomra, hogy mostantól szabad vagyok és szabadon mozoghatok. Ezt mindenekelőtt veletek akartam közölni.”

König bíboros után több nyugati főpap látogatta meg a szabadlára helyezett főpapot. Döpfner bíboros is sokat időzött Gyulafehérváron. Megtekintette a pajtból átalakított hálótermeket, a romos székesegyházat. A nagy nyomor láttára megígérte, hogy a katolikus segélyszerveknél közbe fog járni, építsenek fel egy új szemináriumot. Az Ostpriesterhilfe és az Europäischer Hilfsfonds biztosították az építkezés költségét. Márton Áron nem kapott építkezési engedélyt, mert az új szeminárium „zavarja a környezet stílusát”.

Márton Áron 1968. február 28-án részt vett az Államtanács elnökének fogadásán. Az elnök nyilvánosan bejelentette, hogy a jövőben másként fogják kezelni az egyházat, és sajnálatát fejezte ki a múltban történekről. Közölte még azt is, hogy fejlesztési tervet dolgoznak ki Csíkszereda, Székelyudvarhely és Marosvásárhely iparosítására. Ezen a fogadáson alkalma volt beszélni Márton püspöknek Bodnaras elnökhelyettesével, akihez az egyházi ügyek tartoztak. Érdeklődött Románia és a Vatikán közötti tárgyalások lehetőségéről, de kitérő választ kapott. Maurer miniszterelnök még abban az évben Rómába látogatott. Meglátogatta a pápát is és tárgyalt vele a katolikus egyház helyzetéről.

Annak ellenére, hogy Márton Áron szabadon járhatott-kelhetett, a bérmautak alatt a hívek aggódtak érte, mert nem voltak bizalommal az állami szervek iránt. Ezt mutatta az 1969-i felcsiki bérmaut is, ahol „testőrgárdákat” szerveztek. Ezek kísérték a püspököt. Ahol pedig megszállt, ott öröket állítottak a ház köré. Egyik helységből a másikba gyalogosok tömege, lovasok és kerékpárosok kísérték. Ez alatt a bérmaut alatt találkozott utójára Csíkszentdomokoson öreg édesapjával.

Az „Új Ember” című magyarországi katolikus hetilap 1969. október 12-i számában hírt adott arról, hogy Márton Áron Rómába utazott, hogy részt vegyen a Püspöki Szinóduson. A szinódus alatt ő is felszólt. Beszédében kifejtette nézeteit a paphiány problémájának megoldásáról, a szekularizált világban élő keresztények feladatairól, s a licenciátus bevezetéséről. 1974 március elején Márton püspök újra engedélyt kapott, hogy Rómába mehessen. Ez alkalommal találkozott többek között Werenfried van Straatenal, a közismert „Speckpáteral” is, aki vállalta az újonnan épülő gyulafehérvári papnevelde költségeinek egy részét. Márton püspök ajándékba kapott tőle egy kelyhet, a hozzátartozó felszereléssel és két püspöki süveget. Római tartózkodását a pápa influenzás megbetegedése miatt meg kellett hosszabbítani. Tárgyalt még Luigi Poggi érsekkel és a Közügyek Tanácsának titkárával, Casaroli érsekkel. Római tar-

tózkodása alatt a Germanicum-Hungaricum vendége volt. Abban az időben két gyulafehérvári pap tanult Rómában. Az volt a terve, hogy a római tartózkodás után Bécsbe repül és ott találkozik Mindszenty bíborossal. Szoros kapcsolatban voltak egymással. Ez lett volna a két főpap második találkozása. Mindszenty bíboros személye körül kialakult fejlemények miatt lett tervéről és jobbnak látta, ha azonnal visszatér Gyulafehérvárra.

*Eddig az idézet P. Szőke János Márton Áron című könyvéből.*

✱

1967. őszén kerültem Gyulafehérvárra a Római Katolikus Kántoriskolába. Mivel az egyházi iskolákat 1948-ban megszüntették, az épületeket államosították, az 1953-ban létrehozott egyházi iskola teljes egészében a püspöki rezidenciában volt berendezve, így elég gyakran láttuk Áron püspököt a belső udvaron a kör alakú örökzöld kerítés körül sétálni, vagy nagyobb ünnepekkor a székesegyházban. A májusi és októberi ájtatosságok alatt ott volt a székesegyházban és abba a padba szokott beülni, ami az egyetlen bútordarab volt, ami megmaradt abból az időből, amikor a székesegyház a reformátusoké volt. A pad felső részén az 1681-es évszám van bevésve.

Visszaemlékszem arra a napra, amikor újra szabad lett. A nagy hírt, úgy emlékszem, Blédy Lajos, a latin szakos tanár jelentette be az osztálynak. Azon a napon délután, mivel gyönyörű őszi idő volt, a székesegyház előtti téren fociztunk. Áron püspök akkor ment át a teológiára bejelenteni, hogy újra szabad.

1967-től újra járja az egyházmegyét, bérmaut. Rómába is eljut 1969-ben és 1971-ben, ahol találkozik VI. Pál pápával. 1971-ben segédpüspököt kap Jakab Antal személyében.

Személyesen kétszer találkoztam Márton Áronnal. Először 1973 tavaszán. Másodéves teológus voltam, meghalt a nagyanyám, a teológia rektora nem akart elengedni a temetésre. Áron püspökhöz fordultam segítségért. Az ő közbejárására elengedtek. Másodszor 1973. szeptember 8-án kértem tőle kihallgatást. Ez a találkozás befolyásolta későbbi életemet.

1976-ban végrendelkezik: temetésén ne mondjanak beszédet, koporsóját készítsék egyszerű fenyőfából, díszítés ne legyen rajta, tegyenek rá egy frissen vágott fenyőágat. Betegsége és fizikai gyengesége miatt 1980. április 2-án II. János Pál pápa felmenti a gyulafehérvári egyházmegye kormányzásának gondjai alól, utódjául Jakab Antalt nevezik ki.

Márton Áron 1980. szeptember 29-én a gyulafehérvári székesegyház búcsúnapján egy hétfői napon a búcsúnap szentmise kezdetekor, reggel 9 órakor hagyta itt ezt az árnyékvilágot. A temetésén ott voltam. Hívei, papjai, ismerősei, kísérték el utolsó útjára. Az állami szervek, a szekuritáta a temetés alatt jelen volt. Egy pár piros-fehér-zöld szalagos koszorút is hoztak az anyaországiak, a temetés után a kriptában mind összeszedték és elvitték a szalagokat. Amikor a szemfedelelet rátették a koporsóra, egy anyaországi idegenvezető az ovális piros-fehér-zöld színű kitézőjét belepöcintette a koporsóba. Azt onnan már nem merték kivenni.

Áron püspök a rábizott egyházmegyét negyvenkét éven keresztül szolgálta, olyan körülmények között, amelyek ember próbáló történelmi idők voltak. Sokakat megtevesztettek a hatalom ígéretei, sokan a könnyebb utat választották, sokan kiestek a sorból, vagy az árral együtt úsztak. Istennek gondviselő kegyelme mutatkozott meg abban, hogy ő került a gyulafehérvári egyházmegye élére.

Éleslátását dicséri az is, hogy papjainak megtiltotta a politizálást. Erdélyben katolikus pap nem lehet semmilyen párt tagja.

Utolsó püspöki körlevelét, amely most is aktuális teljes egészében idézem.

### EGYHÁZMEGYEI HATÓSÁG GYULAFEHÉRVÁR

*Szám: 44;775/1980 1980 V. 15*

D. a J. Kr.!

Valamennyi Plébánia Hivatalnak

Mint püspökeitek és főpásztoraitok egyöntetű akarattal ezennel elrendeljük, hogy az itt következő, papjainkhoz és egyházmegyénk híveihez intézett szövegeinket a legközelebbi vasár-, vagy kötelező ünnepnapon, vagy ha megosztva jönnek látják a következő egymásutáni két ünnepen a templomainkban az ünnepi szentmisék

keretében a lelkipásztorok maguk, vagy helyetteseik által a hívek minden csoportjának felolvassák.

Szám 44 8211; 1980

Tisztelendő testvéreim,

Szeretett jó híveim,

Isten kegyelméből negyvenkettedik éve már; boldogemlékű Vorbuchner Adolf püspök halála után 1938. szeptemberében, mint apostoli kormányzó, majd ugyanazon év karácsonyán, mint megyéspüspök akkori Szentséges Atyánk, XI. Piusz pápa rendelkezéséből egyházmegyénk kormányzását átvettem.

Isten akaratát látva a kinevezésben, gyengeségem tudatában, de az Ő segítségével bízva fiatalos készséggel és odaadással vállaltam a feladatot: Non recuso laborem, Uram, ha néped számára még szükséges vagyok, nem utasítom el a munkát.

A haladó évek, közte a háború pusztításainak és a háború utáni átalakulások éveit feleltem sem múltak el nyomtalanul, próbára tették testi-lelki erőimet. Úgy tetszett Istennek, hogy többféle betegséggel is meglátogasson, amelyek szobámhoz kötnek, akadályoznak főpásztori kötelességeim teljesítésében. Ezért az utóbbi években ismételttem kértem Szentséges Atyánkat, mentsen fel az egyházmegye kormányzásának terhe alól. Legutóbb a Szentatya küldöttének márciusi látogatása alkalmával.

A Szentatya megértette helyzetemet, április második hatállyal felmentett a kormányzás gondjaitól és ezt utódlási joggal kinevezett segédpüspökömre, Nagyméltóságú és Főtisztelendő Dr. Jakab Antal püspök úrra bízta, s kegyes volt ezt velem személyesen táviratban közölni.

Fiuim hálával fogadtam intézkedését, amellyel lelkiismeretemet megnyugtatta és az egyházmegye zavartalan kormányzásáról gondoskodott. Az ügyek intézése az utóbbi években amúgy is egyre inkább a segédpüspök urat terhelte, aki készséggel és hozzáértéssel volt mindig segítségemre. Azzal a megnyugtató érzéssel vonulhatok vissza, hogy az egyházmegye vezetése jó kezekben van. Új főpásztorokat fogadjatok szeretettel, és készséges engedelmességgel tegyék számára könnyebbé a kormányzás gondjait és felelősségét.

Szeretett Híveim, mint főpásztorok elsősorban a hitet akarom megerősíteni lelketekben, és a hithez való ragaszkodást hagyom rátok örökségül.

Keresztény és emberi életünk alapja a hit és ugyanakkor számunkra őseinktől való drága örökség, amelyhez apáink hűségesen ragaszkodtak, és amelyért sok áldozatot vállaltak. Ahogyan az Apostol tanítja, hit nélkül nem lehet senki kedves Isten előtt (Zsid. 11.6). A hit tárgya a láthatatlan valóság, és ezért mindig nehézséget jelent az embernek. A mai embernek különösképpen, amikor tudomány, kultúra, társadalmi élet egyaránt elfordult a hittől. Az idősebb nemzedék, amelyik átélte a háború borzalmaival és a sok változást, amelyen átment az emberiség élete, megtanulta, hogy aki Istent elveti, az könnyen megfélemledik az emberiségről is, s hogy a világ állandó változásában csak a hit az, ami nem változik, amibe belekapaszkodhatunk. Az örökkévalóság a mi menedékünk - olvasható a marosvásárhelyi temető egyik sírkövén. A fiatalabb nemzedéknek nincs ilyen tapasztalata, és alkalma sincsen, hogy megismerje a hit alkotásait és értékeit.

Bizalommal kérem a szülőket és papjaimat, úgy vessék be értelmükben és szívükbe a hit igazságait, hogy a megtartó családi és otthoni környezetből kiszakadva se veszítsék el. A hitre építsék egyéni és családi életüket. Ezzel adják nekik a legdrágább örökséget.

Az emberrel való sorozatos visszaélések indították a világot, hogy főként a második világháború után figyeljen az ember jogaira és méltóságára. Az egyházi Tanítóhivatalnak is az utóbbi évtizedekben egyik fontos tanítása az emberi méltóság. Krisztus a felebarát szerszert parancsát adatte az Isten szeretet mellé a főparancsolatban.

A hívő embernek Isten gyermekét és saját testvérét kell meglátnia embertársában, akkor is, ha másképpen gondolkozik, mint ő, más nyelvet beszél, és talán mások a vágyai és célkitűzései. Erre is sokszor rámutattam, amikor tanítótalak titeket és búcsúzóban ismét kérlek, tiszteljétek és szeressétek minden mbert, elsősorban azokat akikkel együtt éltek. Csak úgy fogjuk elkerülni a még mindig fennyegető háborús veszedelmeket, úgy fogjuk megtalálni az egyetértést és az igazi békeséget, ha őszinték vagyunk egymáshoz, nem féltünk egymástól, és kölcsönösen segítjük egymást életfeladataink teljesítésében.

A testvériséget elsősorban magunk között, az Egyház közösségében kell megvalósítani. Hitünk parancsa, hogy a templomon kívül az

életben is testvérek maradjunk, egymás sorsa iránt érdeklődünk és egymás terhet, kölcsönös megértésben hordozzuk - mondtam első püspöki körlevelemben, és most is erre kérlek titeket. Legyen minden egyházközség igazi testvéri közösség. Az egyház akkor fogja vonzani a kívülállókat, és akkor valósul meg a keresztény egyházak és közösségek közös óhaja és a törekvése az összes keresztények egysege, ha rólunk is elmondhatják, mint az első századok keresztényeiről: Nézd, ezek mennyire szeretik egymást.

Amikor megválok az egyházmegye kormányzásától, búcsúzóim pillanatában Tisztelendő Testvéreimnek szívből köszönöm, hogy hivatali megbízásom ideje alatt, testvéri türelemmel elviseltetek, s gyarló utasításaimat legjobb belátásuk szerint elfogadták és követték.

Külön köszönöm volt munkatársaimnak az engedelmességet és az irántam tanúsított megértő jóságot.

Köszönöm mindazok munkáját, akik egyházközségeinkben vagy egykori intézményeinkben, az Egyház szolgálatában dolgoztak, vagy dolgoznak, híveimnek hitükhöz és Egyházukhoz való ragaszkodását, templomaikról és papjaikról való gondoskodását. Minden jóakarát embernek minden személyem iránti figyelmét és jóakarát, amellyel főpásztori munkámat elősegítették.

Mindnyájuk életére és további munkájára őszinte fohással kérem Isten áldását és segítségét. Mindazoktól, akiket hivatali megbízásom ideje alatt esetleg megbántottam, bocsánatot kérek.

Főpásztori hivatalomból távozva megáldalak benneteket. Megáldom életeteket, családokat, otthonotokat, munkátokat, gondjaitokat és minden jó szándékotokat. A gyermekeket és öregeket, a betegeteket és szenvedőket és gyászolókat és kérem az Úr Jézus Krisztust, hogy ígérete szerint maradjon mindig velünk és segítsen, hogy példája szerint minden körülmények között megvalósítsuk a mi életünkben Isten akaratát.

Magamat imáitokban ajánlva, mint első körlevelemben tettem, most is az Apostol szavaival köszöntelek titeket, ahogyan azt minden szentmisében halljátok. A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme, az Atyaisten szeretete és a Szentlélek egyesítő ereje legyen mindnyájatokkal. Amen.

Gyulafehérvár, 1980. május 15-én

URUNK MENNYBEMENETELE ÜNNEPÉN

Márton Áron s. K., püspök

Emberi nagysága abban áll, hogy mindig megértette az idők szavát. Emberi tartása, mély hite, emberismerete átvezérelte gerincroppanás nélkül a történelem viharain. Meghurcolás, megpróbáltatás, megalázás volt osztályrésze, de ellensége nem tudták, hogy ő ezekre fel van készítve és vállalja azt egy nemesebb célért. Istenbe vetett mély hit nélkül, az igazának biztos tudata nélkül nem tudott volna ilyen sziklaszilárdan talpon maradni. Az egyenes beszéd híve, ezért magyarázkodásra nem szorul. Állásfoglalásaiban nem a politika vezet, hanem szilárd kiállás az igazság mellett. Nyugodtan állíthatjuk róla, hogy történelmet formáló egyéniség volt.

Boldoggá avatása folyamatban van, P. Szőke János van megbízva a boldoggá avatáshoz szükséges akták előkészítésével. Az iratcsomót 1996-ban leadták Rómába

Istenünk, Te Áron püspököt arra választottad ki, hogy igazságotnak öre, az üldözötteknek védelmezője, és népednek jó pásztora legyen.

Add, hogy mielőbb szentjeid között tisztelhesük, tanítása, és példája világító JEL legyen mindannyiunk számára. Amen.

Szekszárd, 2008. február 23.

✠ Máté Pál

✱

### Áron püspök által mondott örökérvényű igazságok:

A nemzeti lét szilárd alapja a keresztény házasság, amely mellett két kerub áll: a hűség és a felbonthatatlanság, és amelyen a gyermekáldás jelenti az Isten áldását.

A igazságra szomjas és Istenre éhes ember tájékozódását megkönnyítette egy tiszta csengésű hang, amely az igazság erejével és a szeretet tűzével csillagokat gyújtott ki a rosszindulatú, sötét éjszakában.

Hitünk parancsa, hogy a templomon kívül az életben is testvérek maradjunk, egymás sorsa iránt érdeklődünk és egymás terhet, kölcsönös megértésben hordozzuk.

Az igazság védelmében és a szeretet szolgálatában az üldöztetés és a börtön nem szégyen, hanem dicsőség (1944-ben, Kolozsváron tartott beszédéből).

A hithez való ragaszkodást hagyom rátok örökségül.

Szekeres Lukács Sándor

# Mátyás király és a székelyek

(Folytatás előző lapszámunkból!)

Mátyás király korában, Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda és a székelyek ispánja jelenlétében 1466. január 20-án Zabolán székely nemzetgyűlést tartottak, melynek oka az volt, hogy a Kézdi-, Orbai- és Sepszi-székében élő lófő és közszekelyeket a köztük élő és megvagyonosodott előkelők igen sokféle módon elnyomták, ami miatt a székelyek közössége kezdett elégedetlenkedni és lázongani. A lázongás lecsendesítésére Mátyás király a székelyek ispánját küldte, hogy a székelyekkel közösen vizsgálják meg azok régi törvényeit és jogait, erősítsék meg a szokásjogon alapuló és írott szabályokban rögzített ősi szabadságukat. A zabolai székely nemzetgyűlésen a nemes előkelőkön kívül jelentős számban részt vettek Székelyország minden székéből a székely lófők és közszekelyek. E gyűlésen megvizsgálták és számba vették a székelyek régi törvényeit és jogait, hangsúlyozva, hogy ezek már nagyon régóta élnek, továbbá hivatkoztak a Hunyadi János, Magyarország kormányzója idejében keletkezett oklevélre, melyben szintén megerősítésre kerültek a székelyek jogai és törvényei. (Ezeket sajnos történelmünk viszontagságai miatt később már nem ismerhettük meg). A zabolai intézkedések és rendelkezések többek között elrendelték, hogy a közszekelyeket ne lehessen az előkelők szolgálatára kényszeríteni. Minden közszekelynek szabad választása volt abban, ha egyáltalán akar valakinek szolgálni, de nem lehet szolgálatnak alávetni őket, mint ahogy nem lehet arra kötelezni, hogy a székely előkelőknek szántsanak, arassanak, kaszáljanak, vagy akár fizetségért dolgozzanak, ha ezt ők nem akarják. Elhatározták azt is, hogy tisztségeket vagy hivatalokat a székelyek közül bárki a hatalom vagy a pénz jóvoltából ne bírasson, hanem csak Székelyföld közösségének egyetértő felhatalmazásával foglalhasson el. Aki ellene merne szegülni a Székelyföld nemzetgyűlésén hozott döntéseknek, az ilyen személyt fej- és valamennyi jószágá, illetve vagyona elvesztésére ítélték. Elrendelték azt is, hogy senki se merészeljen semmi módon személyében, jószágában és javaiban akadályozni vagy megkárosítani egyetlen átutazó utast, bármilyen állású, rangú és nyelvű, és a keresztény világ bármilyen részéből is legyen. Egyedül csak a magyar király vagy a székelyek ispánja parancsából lehet ilyent megtenni, de csak akkor, ha erre a ténykedésre írásbeli parancs van a királytól vagy az ispántól. A rendelkezések között szerepel az is, hogy egyetlen hatalmas se szállhasson meg egy székely faluban, ha nincs neki ebben a faluban vagyona vagy jussa, és ha a falubeliek nem értenek egyet azzal, hogy a falujukba megszálljon. Nagyon fontos a székely autonómia jogfejlődésében az a rendelkezés, mely szerint tizenkét esküdtet kell választani valamennyi peres ügy megítélésére és eldöntésére. Az esküdtek felét a székely előkelők, a másik felét pedig a közszekelyek közül kell állítani. Az esküdteket egy évre kell megbízni, majd ezt követően újakat kell választani. Minden tisztségviselőt hasonlóképpen egy évre kell megbízni, függetlenül attól, hogy kapitány, székbíró vagy a szék királybírája tiszteit tölti be. Az esküdtek, székbírók vagy a királybírók munkájukért a bírságokból befolyó pénzből részesednek, melynek elosztásáért a tizenkét esküdtet felel. Az esküdtek rendelkezésén felül sem a kapitány, sem a bírák nem követelhetnek többletjövédelmet. Egyedül a királybíróknak van joga a székbíró az év leforgása alatt három alkalommal ítéletet és bírságot miatt eskü letételére venni és kényszeríteni. Amennyiben bármely székely szék megtagadná a királybíró jussának, jövédelmének kiadását, tettéért az adott székéből bármely székelyt 15 napig tartó börtönbe lehet vetni. E határidő letelte után a székbíró engedheti el az ily módon elítélt székelyt.

A székelyföldi jogrend mélyszéges demokratizmusát fejezi ki a zabolai rendelkezéseknek az a része, melyben elhatározták, hogy „a székbírók és kapitányok addig törvénytseket ne tarthassanak vagy ítéletet ne hozhassanak, amíg az esküdtek az előző módon meg nem választatnak.” Mégis ha előfordulna, hogy egy adott székely szék bíróságán olyan döntés születne, mellyel valaki nem ért egyet, akkor az ítélettel elégedetlen fél Udvarhelyszék bíróságához fellebbezhet. Amennyiben Udvarhelyszék bíróságának ítéletével sincs megelégedve valaki, akkor a székelyek ispánjához és legvégül a magyar királyhoz fordulhat.

Minden székely saját ügyét először a saját székbeli bíróságán kell elindítsa. A székely jogalkotók nagyon vigyáztak arra, hogy a megválasztott esküdtek tisztségükben tiszteletben legyenek tartva, ezért ha valaki az esküdteket tevékenységükért bármely gyalázkodó vagy sértő szóval illette, az ilyen tettért azt tizenkét márka pénzbüntetéssel büntették. Rendelkeztek arról a legkisebb bírósági testületről, melyben még meg lehet tartani egy bírósági tárgyalást, ha a tizenkét esküdtet közül valaki vagy valakik nem tudnának megjelenni. A tárgyalást megtartani és ítéletet hozni csak abban az esetben lehetett, ha a tizenkét esküdtnak legalább a fele jelen volt a tárgyaláson. A kapitányok és a bírák illetékessége volt a tanúvallomások vagy más bizonyítékok összegyűjtése. A jelenkor bírái bizonyára elborzadnának a székelyek kemény büntetéseitől: „ha kiderülne, hogy valaki az állított vagy állítandó esküdtek közül az előbb irt határozattal és rendelkezéssel ellentétesen tevékenykedik, vagy valakinek a jogait tudatosan eltitolja vagy meghamisítja, az igazság előbb bírt vizsgálatán felül kiérdemelve, hogy az országglakosok közös véleményével megnyúzás büntetésére ítéljék, és bőrét szalmával kitömjkék.” Kétségtelen azonban, hogy a székelyek még a XX. század közepe után is - míg a kommunista rendszer teljesen össze nem zavar-ta értékítéletüket - nagyon keményen megvetették a bűnözőket, egyszerűen elkergették a faluból a tolvajt vagy a rablógyilkosnak még a házat is lerombolták. A nagyon kemény büntetés kilátásba helyezése azonban nem jelentette egyúttal azt, hogy akárkit jogtalanul le lehetne tartóztatni. A székely falvak lakóinak indokolatlan terheit fékezi az a rendelkezés, hogy a székbíróval együtt legfennebb három lovas jelenhetett meg egy településen. A székbíró köteles személyesen eljárni a bírósági ügyekben, de helyettest is állíthat, a helyettes azonban már nem állíthat további helyetteseket. (Sz.O.III., 82-86.)

Székelyföld békéjének megőrzése érdekében előírták, hogy mindenki igyekezzen megtartóztatni magát a viszálykodástól, ha pedig mégis előfordulna, hogy akár az előkelő székelyek, akár a közszekelyek között valaki viszályt szítana, az ilyen személyeket át kell adni a székelyek ispánjának, aki az ilyen elkövetőket fejtűktől, valamennyi jószáguktól és vagyonuktól minden kegyelem reménye nélkül megfoszthatja.

Az orbaiszéki Zabolán 1466-ban tartott székely nemzetgyűlés rendelkezései korszakalkotó jelentőségük a székely jog területén, melyhez hasonló csak az 1505. évi udvarhelyi Székely Konstitúcióban találhatunk először. Az agyagfalvi székely alkotmányban (1506) Székely Ország földének lakói hangsúlyozzák, hogy „egyenlő akarattal illendőképpen, hűségekint és megtartván, királyunkat tanáljuk meg, hogy így közönségesen tanácsot tartván jobb móddal állahassunk ellene, míg a helynek messze volta miatt mű is a kútfőhöz, tudni illik a királyunknak kegyelmességéhez és Magyar Országunk segítségéhez, kinek mi is tagjainak hivatattunk, vagyunk is, illendő orvosságért mehetünk..” Az egyértelmű állásfoglaláson túl az agyagfalvi székely alkotmány befejező mondatához semmit nem kell hozzátenni, ha a székelyek hazaháló való elkötelezettségét vizsgáljuk: „Ezen kívül számtalan sokaság, a kik a mi Székely Országunknak javáért meg halni készek volnának, és a Szent Koronának is hűséget tartanak.”

Mátyás király hiába próbált békességet teremteni a székely vagyonos előkelők és a közszekelyek között, mert alig telik el egy év, és 1467. augusztus 18-án Kolozsmonostoron azért gyűlnek össze a magyar nemesek, a szász és székely előkelők, hogy fellázadjanak a király ellen. A Mátyás király által az 1460-as évek közepén bevezetett adóreformok főleg az erdélyi nemesség körében váltottak ki elégedetlenséget. A néhány báró által vezetett összeesküvéshez csatlakoztak a szászok és a székelyek egyes képviselői is. A székelyek részéről főleg csík-, sepszi- és marosszéki előkelők vettek részt a mozgalom-



ban. Az okok között szerepet játszhatott az is, hogy Mátyás a székelységen belüli társadalmi feszültségeket igyekezett a közszekelyek számára megfelelő módon rendezni.

A lázadók szerződést kötöttek egymással a magyar király ellen, mert szerintük mindenki tapasztalta „*egész Magyarország elnyomását, zaklatását és nyomorúságát, amelyek által az ország szent királyai, következésképpen ugyanezen ország Isten kegyelméből való felséges királya által adományozott kiváltságok Mátyás király úr által eltörölt és visszavonása folytán teljesen elnyomattak és végső romlásba jutottak.*” Az összeesküvők elhatározták, hogy megdöntik Mátyás király uralmát. A kitört felkelést az uralkodó gyorsan és határozottan leverte; a meghóduló bárókat ugyan nem bántotta, de a résztvevők - így a székely előkelők - közül többeket kivégeztetett. (Sz.O. I. 207-211.) A székelyek többsége egyáltalán nem vett részt a Mátyás király elleni lázadásban, ezért az egész összeesküvés nagyon gyorsan hamvába hullt. Az 1467. évi összeesküvésben tevékeny részt vállalt István moldvai vajda (a román történetírásban Stefan cel Mare - Nagy István), aki egyébképpen a magyar király vazallusa volt, mint minden moldvai és havasalföldi vajda, ami miatt Mátyás király 1467. november 25-én Háromszéken keresztül Moldvába indult, hogy megbüntesse a lázadó vajdát. A magyar hadsereg ostrommal elfoglalta Románvásárt (Roman), majd Moldvabányáig (Baia), haladt előre, ahol a moldvaiak az éj leple alatt megtámadták Mátyás király táborát, a viadalban mintegy 7000 moldvai és 12.000 magyar és székely katona esett el, s maga Mátyás király is megsebesült, hátába fűrődött egy nyílvesző. A magyar hadsereg visszavonult Erdélybe, de István vajda egyébképpen annyira megijedt az összezapástól, hogy könyörgő levelet küldött Mátyás királynak, esedezve bocsánatért és újból hűséget fogadott a magyar királynak. Nemsokára, 1475. augusztus 15-én Mátyás király 5.000 székelye segítette István vajdát a törökök elleni harcban, ahol fényes győzelmet arattak a Barlad folyó mellett a törökökön.

Mátyás király 1470. december 2-án megparancsolta Dengelegi Pongrác János és Monoszloi Csupor Miklós erdélyi vajdáknak és székely ispánjainak, hogy a Marosszékből levő és az alá tartozó Mezőmadaras, Kölpény és Sámsond nevű falvakban élő székelyeknek adja vissza a Lekence nevű halastavat és iktassák be ezt teljes joggal. (SZ.O., I. 216-217.)

Nem vet éppen kedvező fényt a székelyekre Mátyás király 1471. november 1-i vagy Magyar Balázs erdélyi vajda és székely ispán 1475. február 17-i levele, ugyanis az előbbi oklevélben Brassó város, a másodikban Beszterce város száz lakosai panaszkodnak arról, hogy a székelyek jogtalanságokat követnek el, nem riadnak vissza a rablástól sem. Mátyás király kemény büntetést helyezett kilátásba a bűnelkövetőkkel szemben. Ezt a két rövid oklevelet leszámítva Mátyás király korából származó oklevelek igen pozitív hangulattal szólnak a székelyekről. Ezért is fogom az alábbiakban részletesebben ismertetni Mátyás király 1473-ból származó oklevelét.

Kemény cáfolata a waltermáriák maszatoló szemléltének az egyik legnagyobb magyar király, a kolozsvári születésű Mátyás levele is, melyet éppen a hadakozás közben írt a király, és amelyben megerősíti a székelyek adómentességét, de benne van szó szerint az is, hogy mennyire szerette Mátyás a székelyeket, és ők is mennyire ragaszkodtak királyukhoz. Mátyás híres fekete seregének zömét is a székelyek alkották, hiszen a kiváló államfői tulajdonságokkal rendelkező uralkodó felismerte a székely haderő fontosságát, amely nem csak ütőképes volt, de - és ami legalább ugyanilyen fontossággal bírt - más, nem magyar zsoldosokhoz viszonyítva sokkal megbízhatóbb volt. Mátyás leveléből kitűnik, mennyire tudatában volt annak, hogy csak a sajátos székely szabadságjogok biztosításával tudja megőrizni az ország haderejének megőrzése szempontjából oly fontos székely haderő ütőképességét. Benkő József Kolozsváron 1806-ban Az Erdélyországi nemes székely nemzetnek képe című könyvében közli Mátyás király oklevelét. Az oklevél szövege Benkő József által magyarra fordított változatban a következőképpen szól:

„*Tulajdon parancsolatja Ő királyi uraságának Mátyás Magyar, Cseh (és a többi) Országoknak királya, Méray Magyar Balázs Erdély Országunk Vajdájának, a Székelyek ispánjának ő hívségének, és az ő alattvalóinak a mi kegyelmünket ajánljuk. Sajnosan sokan panaszkodnak mi előttünk a mi Udvarhely és Maros Székekből való Lovas és Gyalog Katonáink, aki ezen Táborunkban jelen vagynak*

*miképpen az ő tulajdon Nemzetekből való Fő Rendek közül némelyek bizonyos pénzbeli fizetésre őket kényszeríteni próbálnak, és miképpen ez által az ő három részre osztott Nemzeteket megrontani kívánják. Minthogy pedig az mi legfőbb királyi gondunk és igyekeztünk az volna, hogy mindnyájan azok, akik a mi Királyi megmaradásunkat és előmenetelünket eszközlik, mi tőlünk az ő hozzájuk való hívségeknél méltó jutalmat vegyék. Annak okáért méltó tekintetben vévén az ők és az egész Székely Nemzetnek mi hozzánk való nagy hívségét és hadakozás mindenkor különös készségét, hívségeknél parancsoljuk ezen Királyi Parancsolatunk által legkeményebben, hogy vévén ezen Rendeletünket, azonnal minden halasztás nélkül e dolgot megorvosolják és kiváltképpen a mi az elsőt illeti, minthogy a mi hív Székelyeink sem mi nekünk magunknak, sem pedig mi embe-reinknek semmi-némű adózással eleitől fogva nem tartoznak, hanem önként való jóakarattal a mi és más jövőendő Királyok Lakodalmára és Szülöttüknek örvendetes tiszteletére, úgy szintén az ő tőlük mi hozzánk és mi tőlünk ő hozzájuk való Követségekre a magok jövedelméből igazságos mérték szerint (a mint ezt a mi más kegyelmes és már Privilegium formájában nekik kiadott Levelünkben bőven megérthetitek) valamit ajánlani kívánának. Annak okáért minden húzásvonásokat, az egész nép közt leendő kihirdetés által oltalmaztatok, úgy annyira, hogy ha mégis találoznának némelyek, akik ellenkezőt cselekedni merészelnének, mindjárt az ő bevett szokások szerint minden javaiktól megfosztassanak. A mi illeti a másodikat, azonnal megvizsgálván általában az egész Székely Lovasságot, őket az Őseiktől maradt állapotjuk szerint különös Laistromba vegyének, akik az ő maradandó különbségek végett Lófőknek fognak nevezetni. A Gyalogokat hasonlóan más Laistromba fogjátok jegyezni, amit nemkülönbben senki a Főbbek közül becsületének örökös elvesztése alatt ne merészellen megváltoztatni, és ezek, sem pedig más rendbeliek közül senki a mostani és jövőendő Erdélyországunk vajdáinak és Székelyek Ispánjának hírek nélkül feljebb való rendbe, ha csak három annyi földdel és jószággal a mennyi egy maga rendin való Katonának vagyon, birni meg nem próbáltatik, fel ne vétessenek. Mely táltalokat elkészítendő Laistromot nekünk felküldeni ezen Parancsolatunkat megolvastván a panaszkodó felekek visszaadni kötelességeketnek lenni ismerjétek.. Különbben sem cselekedvén.*

*Kelt Modra Várát vívó táborunkban 1473 esztendő Karácsony Havának 9-ik napján, Magyarországi 16-ik és Csehországi Királyságunknak 5-ik esztendejében.*” (Benkő József: Az Erdélyországi nemes székely nemzetnek képe, Kolozsvár, 1806.)

Mátyás király 1473-ban a háború kellős közepében írt levele ékes bizonyítéka a király és a székelység közötti nagyon szoros érzelmi kapcsolatnak, továbbá annak, hogy a székelyek már nagyon régen hűséges és nélkülözhetetlen harcosai a magyar királynak. Mátyás király szavai több mint jó ötszáz évvel később is jöleső érzéssel töltik el a székely olvasót, hiszen a király szavaiból egyértelműen kitűnik, hogy a székelyek mennyire megbízhatóak és a hadakozásban igencsak jártas katonái voltak a királynak. Mátyás oly fontosnak tartotta a székely haderő ütőképességének megőrzését, hogy megerősítette a székelység sok évszázados adófizetési mentességét biztosító ősi szabadságjogát.



Havasalföld vajdája, Basarab 1476-ban a törökökkel kezdett egyezkedni, ami azt jelentette, hogy felmondja az évszázados hagyományt, hogy a havasalföldi vajda a magyar királynak tartozik engedelmességgel. Mátyás király Báthori István erdélyi vajdát és székely ispánt küldte 1476 őszen az engedetlen vajda megfenyítésére, mely hadjáratban a székelyek is részt vettek.

A székely katonák vitézsége a törökök elleni harcokban 1479-ben is kitűnt. Az egyik legfényesebb győzelem a kenyérmezői ütközet. A törökök Haszlán Ali bég vezetésével és a kétkulacsos Vlad Tepes havasalföldi vajda által küldött katonákkal együtt 1479 őszen betörték Erdélybe és egészen Gyulafehérvár környékéig feldúlták az országot, rabolva, fosztogatva pusztítottak. Báthori István erdélyi vajda és székely ispán a Szászváros melletti Kenyérmezőn elállta a 60.000 török és a havasalföldi csapatok útját és kemény ütközetre kényszerítette őket. A felállított erdélyi hadsereg balszárnyán a Marosra támaszkodva a székelyek, középen Báthori páncélosai, jobbszálon pedig a szászok helyezkedtek el. A csata elején a törökök visszanyomták a szászokat, majd a székelyeket támadták meg nagy erővel, nagy veszteséget okozva a székelyek soraiban, maga a fővezér Báthori István is megsebesült. A legváltásosabb pillanatban érkezett meg Kinizsi Pál vezetésével a felmentő sereg. Kinizsi Pál, a magyar Herkules két kézzel vágta a törököket, s a végén 30.000 török és havasalföldi holtteste takarta be Kenyérmezőt. A magyar oldalon is mintegy 10.000 főt tett ki az elesettek száma. Kinizsi Pál két halott törököt felemelve járta el magyar legényes táncát. A fényes győzelmet nem csak Magyarországon, hanem az egész keresztény világban megünnepelték.

Mátyás király seregében a főszerep a lovasságé volt, mely selegben a nehéz páncélos lovasokon kívül igen fontos szerepet játszott az ősi magyar harcmodort továbbvivő könnyű lovasság. Maga Mátyás említi 1481-ben Veronai Györgyhez írt levelében a könnyű lovasokat, akiket huszároknak nevezett. „*Könnyű lovasság, kiket huszároknak nevezünk.*” (*Equites levis armaturae, quos husarones appellamus*). Lám-lám, mindjárt kiderül a turpisság, honnan jöttek elő a huszárok. Míg egyes „magyar történetek” egész oldalakat szenvednek írásaikban, hogy mely népből származnak a huszárok, talán szlávok, talán hontentották, stb., ha elolvassák Mátyás király levelét, akkor talán kissé közelebb kerülnek a valósághoz. (Markó Árpád: Magyarország hadtörténete, Budapest, 1943, 62. old.) Még csak annyit emlékeztetőként, hogy a székely lovasok közül 16.000 könnyű lovas volt, talán huszárnak is nevezhetjük őket.

Mátyás király idejében indult el a mezővárosi fejlődés útján Székelyvásárhely (később Marosvásárhely) Marosszék központjaként. Székelyvásárhely szabadságjogainak kiszélesedése a szék-

kel való konfliktushoz vezetett, ami megmutatkozott a városi hatóságok jogkörének semmibe vételében. Mátyás király 1470-ben megparancsolta az erdélyi vajdának (egyben székely ispánoknak) és helyetteseiknek, hogy a város lakói fölött csak a bíró és az esküdtek ítélkezhesse (SzO. I. 215-216.). A konfliktusok azonban nem értek véget, s 1481-ben már Báthori István erdélyi vajdának és székely ispánnak kellett figyelmeztetnie Marosszék előljáróit és tisztviselőit a szabadságjogok tiszteletben tartására. (SzO. I. 235.) Báthori István erdélyi vajda és székely ispán 1484. november 23-i levelében Székelyvásárhely mezőváros lakóit szokásuknak és törvényüknek megfelelően az Erdély határain túlra történő hadba vonulás alól felmenti. „*A székely székerek valamennyi székely előkelője nevében elénk terjesztett, hogy a Marosszékben levő Székelyvásárhely mezőváros népeinek és lakosainak régi szokása és törvénye, hogy azon mezőváros és lakói Erdélyország határain kívül sohasem voltak hadba vonulásra és hadakozásra kötelezve és kényszerítve, hanem a hadakozáshoz és a hadrakelés terheinek vállalásához csak ezen országban való hadba vonulás esetén voltak hozzászokva.*” (SzO. I. 251-252.) Báthori István eleget téve Mátyás király korábbi intézkedésének, szigorúan megparancsolja Marosszék tisztségviselőinek, hogy Székelyvásárhely lakóit ne kényszerítsék külföldi hadakozásra, hanem csak ha belföldön lenne háború, csak ebben az esetben kell hadba vonulniuk a városi polgároknak.

Mátyás király halálát követően a magyarországi főurak igyekeztek a nagy király minden intézkedését elfeledtetni a lakossággal, így a székelyek ősi szabadságjogait is kikezdték. Általánossá vált a harcra szólás, a gyengébbek fosztogatása, a széthúzás és az anarchia. Báthori István erdélyi vajda és székely ispán az elsők között van, aki igyekszik a székelyek ősi szabadságjogait megnyirbálni. Embertelen ténykedése miatt 1492-ben a székelyek közössége - benne kiemelten Zetelaka és Sófálva lakói - hosszasan panaszkodik a jogtiprásokat. Ebben a panaszlevélben egyúttal hangsúlyozzák azt, hogy a székelyek Magyarország szent királyainak felkérésére, annak oltalma érdekében minden hadjáratban részt vettek és elődeink vére bőven folyt különböző országokban. Kérték II. Ulászló királyt, hogy orvosolja panaszait, ami meg is történt, mert a király Báthori rendeleteit visszavonta.

Az igazságos Mátyás király emléke annyira beivódott a magyar és székely nép lelkébe, hogy évszázadok elmúltával is az egyszerű emberek szívesen hallgatják a róla szóló történeteket. Rövid elmélkedésemet azért is vettem papírra, hogy ezzel is próbáljam rádobenteni a székely és a magyar olvasót: Mátyás király és kora székelyeinek kapcsolatából sokat lehet tanulni; tanulni lehet az önzetlen hazaszeretetről.

☞ Szekeres Lukács Sándor

## Lapzárta utáni híradás

# Magyarok Szövetsége - Biztató siker a konferencián

2008. november 26-án a zsúfolásig megtelt kunszentmiklósi sportcsarnokban tartotta meg első nagyobb munkaértekezletét és tájékoztatóját a 259 civil kezdeményezést egyesítő Magyarok Szövetsége. Az ország különböző területeiről összesereglett mintegy ezer ember között az újonnan megalakult szövetség vidéki önkéntes csoportjainak vezetői, az együttműködő- és a tájékoztató szervezetei képviselői voltak jelen. A munkaértekezlet első részében az ország súlyos állapota, valamint a lehetséges kivezető út közgazdasági-, jogi-, stratégiai lépései kerültek ismertetésre. A második részben tagozatmunka során a társult szervezetek egyeztettek elképzeléseiket az MSZ programjával. Sikeresült a programok beemelésével további szervezetek támogatását

megszerezni. A rendezvénytől távolmaradó szervezetek, önkormányzati vezetők, már a mai nap tucatszám jelezték együttműködési- és tárgyalási szándékukat. Az elkövetkező időben országszerte lakossági fórumokon tájékoztatják az embereket az ándékaikról és cselekvési tervükről.

A programot felvállalók nyári közös társadalmi fellépésben, kormány- és politikai elit váltásban, a felelősök számonkérésben, az ország belső- és külső kifosztásának leállításában, a károsultak kárpótlásában és alkotmányos rend/történeti alkotmány/ helyreállításában egyeztetek meg. Vukics Ferenc ígérete szerint a nyáron az ez évi Kurultajhoz hasonló, több százezer magyar embert megmozgató nagyrendezvényrel

kezdődik majd a cselekvési program utolsó harmada. A Magyarok Szövetsége 2009 végére valószínűleg képviseleti alapon működő Országgyűlést kíván megvalósítani.

Az öregek tanácsa és a szervezőbizottság nevében:

Andrásfalvy Bertalan, Bogár László, Pap Gábor, Papp Lajos, Makovecz Imre, Rác Sándor, Molnár V. József, Molnár Erwin, Hargitay András, Szántai Lajos, Géczy Gábor, Rózsa Péter, Lesi Árpád, Benis Miklós, Herpai Sándor, Vukics Ferenc

Az EKOSZ-t Dr. Kövesdy Pál elnök, valamint Hompoth Zoltán és Nagy Árpád elnökségi tagok képviselték.

Gerendás Lajos

„... rendezni végre közös dolgainkat”

# A trianoni békediktátum hatása a Kárpát-medencében

*Trianon és következményeinek eseménytörténete napról-napra  
1918 - 1947.*

*(Folytatás előző lapszámunkból)*

1894. május 17. - 25. Az 1892. évi román memorandum készítőit az irat terjesztéséért Kolozsvárott bíróság elé állították, és néhány hónaptól pár évig terjedő államfogházra ítélték. A nemzetközi közvélemény az elítélteket hősként üdvözölte.

1895. augusztus 10. A szerbek, románok, szlovákok részvételével tartott budapesti nemzetiségi kongresszus határozatából: „Csakis Magyarország népei összességének van joga magát az állammal azonosítani...”

1896-ban elégedetten írta Vajda János: „ami a rohamos megmagyarosodást illeti, (...) ilyenre nincs példa semmiféle nemzet történetében.” (Nos, ez a folyamat tört meg végérvényesen Trianon idején...)

1896. április 30. A nemzetiségek kongresszusa végrehajtó bizottságának a millenniumi ünnepségekkel kapcsolatos állásfoglalásából: „(...) mi, Magyarország három nemzete; románok, szerbek és szlovákok reálisan létezőnk, mint (...) önálló (...) egyéni nemzetek (...) nemcsak egy évezred óta, hanem sokkal régebben (...) kinyilatkoztatjuk, hogy ezeken a kifejezetten magyar nemzeti, bennünket sokban sértő ünnepségeken semmilyen részt nem vehetünk, hanem ellenkezőleg, annak csalóka képei ellen tiltakozunk.”

Az első világháború előtti időszakot aranykornak tartják történéseink. A Millennium idején soha nem látott fejlődésnek indult meg a „városi Magyarország”. Ekkor kapta Budapest, Nagyvárad, Kolozsvár, Kassa, Pozsony, Szabadka máig meghatározó városképét.

A „vidéki Magyarország” - melynek lakossága a mezőgazdaságból élt, - zsákcába jutott. A falusi lakosság elszegényedését a földhiány okozta. Ennek következménye volt a nagyméretű kivándorlás. A földosztást a „városi Magyarország” vezető ereje a Magyarországi Szociáldemokrata Párt is: „A népek nem föld, hanem kenyér kell!”, - és az úri Magyarország képviselője, Tisza István gróf is elutasította: „Nem lehetünk eléggé merevek és eléggé határozottak annak kijelentésében, hogy a munkáskérdés soha, semmi körülmények között földosztási, telepítési elméletekkel megoldva nem lesz.”

A magyarországi szerb, szlovák és román nemzetiségi kongresszuson már kijelentették: „Magyarországnak nem lehet nemzeti állam jellege, mert Magyarországnak, mint államnak jellegét azon népek összessége adja meg, amelyek az államot alkotják. A magyar állam természete nem en-

gedi meg, hogy egy nép, amely még a lakosság többségét sem képezi, azt követelje a maga számára, hogy egymagában államot alkothasson. Csakis Magyarország népei összességének van meg az a joga, hogy azonosítsa magát az állammal. (...) Magyarország nem magyar népeinek, nyelvök határainak megfelelőleg, adassék teljes szabadság, mégpedig olyaténképpen, hogy az illető autonóm területeknek, (megyéknek, városoknak, községeknek) a községi és igazságszolgáltatási hatóságoknál használt nemzeti nyelv által adassék meg az illető terület nemzetiségi jellege.”

1899-ben mondta I. C. Bratianu román politikus: „Szeretem Erdélyt, de erdélyiek nélkül.” Ebben az évben 9422 székely kért útlevelet Romániába. Ez a szám 1900-ban 9638, 1901-ben 10 232 fő volt.

1900-ban Romániában 250 000 magyar élt, közülük 100 000 moldvai csángó. A népszámlálási adatok alapján 10 év alatt Háromszék 24, és Csík vármegye 17 tiszta székely községében apadt a lélekszám, ezzel szemben minden román településen jelentékeny volt a népszaporulat.

1900. február 9. Széll Kálmán miniszterelnök képviselőházi beszédéből: „Itt faji politikát nem visz senki és nem folytat senki. Folytatja a politikailag egységes magyar nemzet a magyar állam politikáját, mely azonban nem akar üldözni (...)”

1902-ben a Magyar Királyi Statisztikai Hivatal igazgatója (Vargha Gyula) a következő megállapítást tette: „sorsunk meg van pecsételve, s csak idő kérdése, hogy mikor törültenünk ki a nemzetek sorából.” Ezzel homlokegyenest ellenkező álláspontra jutott Ajtay József „A magyarság fejlődése az utolsó kétszáz év alatt” című könyvében: „Magyar szívünk örömtől dobbanhat, álmaink álma, az egységes, nemzeti Magyarország, ime, természetes folyamatként feltartóztathatatlanul halad a megvalósulás felé”, mert „Európa legszaporább faja”, a magyar fokozatosan magába olvasztja a Kárpát-medence különböző népeit. A másik tábor, - melynek jeles statisztikusok, demográfusok és szociológusok a tagjai, - elítélték ezt a „kábitó hatású” optimizmust, és arról cikkeztek, hogy a magyarság, - elsősorban a nyelvhatárokon, - fokozatosan tért veszít egyes magyar vidékek népszaporulata veszedelmes lecsökken. Bárány Dezső írta: „Erőben és nemzeti egységben megszállt magyar állam (...) előbb-utóbb természetesen és jogosan követelheti meg és biztosan el is éri, hogy az osztrák-magyar

monarchia helyébe a „magyar-osztrák” monarchia alakuljon meg.”

1903. Ebben az évben a három székely megyéből 13 130 fő vándorolt ki, azaz a lakosság 3, 4 % - a.

1903. április 12. - 14. A Szociáldemokrata Párt kongresszusán elfogadott program követelte „az országban élő minden nemzet teljes egyenjogúsítását.”

1904. április 24. A Bihar megyei Élesden a Függetlenségi Párt által szervezett népgyűlésen, a szétoszlani nem akaró helyi románok elleni sortűznek 33 halálos áldozata volt.

1901 - 1904. Kormányakció a romániai (csángó) magyar iskolák támogatására.

1905. május 6. A Népszava cikkéből: „Nemzetiségi kérdést mi nem ismerünk; nemzetiséget csak két félét ismerünk: a kizsákmányolókét és a kizsákmányoltakat. A jövő harca e két nemzetiség között fog folyni. A többi csak apró csatározás, mely kizárólag a vagyonos osztály érdekeiért folyik (...)”

1905. október 3. A horvát képviselő elvi határozata, a „fiumei rezolúció” (végzés) támogatja a magyar ellenzéki koalíció harcát Magyarország közjogi függetlenségéért, hitet tett a horvát és a magyar nép egymásrautaltsága, és közös harca mellett.

1906. május 29. Wekerle Sándor miniszterelnök programbeszédjéből: „(...) az oktatás minden fokozatán, a tan és nevelőintézetek bármelyik kategóriájában jusson kifejezésre a magyar állameszme, a magyar állam nemzeti jellegének eszméje (...)”

1906 - ban Vasile Parvan régész a magyar kultúra térhódítását látva, - és azt, hogy nincs román „ellenkultúra” a következőket mondta: „félkultúra (...) néhány éven belül a pusztulásba visz. Inkább középkori pázsztorok legyünk, mert akkor nem semmisülünk meg.”

1906. december 9. Izgatási sajtóperben a felvidéki rózsahegyí bíróság, a papi teendőitől már korábban eltolt Andrej Hlinkát, a szlovák nemzeti mozgalom vezetőjét kétévi államfogházra ítélte.

„Szabadságról és egyenlőségről ne beszéljünk; a magyar faj uralma az, amit meg kell teremteni. A nemzeti államnak, a nemzeti társadalomnak e célhoz kell idomulnia.” - jelentette ki 1907-ben Réz Mihály, Tisza István tanácsadója

1907. június 2. A nem állami elemi népiszkolák jogviszonyáról szóló 1907: XXVII. törvénycikk szentesítése. Ezt Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter dolgozta ki, róla nevezték el Lex Apponyinak. Kimondta, a nemzetiségi iskolák tanulói

négy év alatt kötelesek elsajátítani a magyar nyelvet. Államsegélyt csak „kifogástalan hazafias állampolgári nevelést” végző nemzetiségi tanítók kaphatnak.

1907. augusztus 16. A vasúti szolgálati rendtartást szabályozó törvény, az 1907: XLIX. számú törvénycikk kötelezővé tette a vasútnál a magyar nyelv tudását.

(Családi történet: nagyapám Ogulinban (Horvátország) volt állomásfőnök, ahol ekortájt közel kilenczven laktak, és ebből 46 volt magyar. Nagyapám mellett a vasútállomás pénztárosa is magyar volt, aki a tőle horvátul jegyet kérő, és a pénzt a kis ablakon benyújtó kezére vágott a nehéz bélyegzővel: „Beszélj magyarul!” - felkiáltás mellett...)

Egy budapesti lapnak küldte el az írását 1907. szeptember 17-én Björnstjerne Björnson Nobel-díjas norvég író: „Gyermekkorom óta szerettem és csodáltam a magyart, de később, amikor közről láttam Ausztriában, és fölvilágosítottak, micsoda igazságtalanságokat követnek el a magyarok a velük egy államközösségben élő népekkel, meggyűlöltem a magyar sovinizmust. Azt hiszem, Magyarországon kívül nincs senki, aki nem ugyanígy érez. Azt hisszük, ez az igazságtalanság előbb-utóbb szerencsétlenségbe dönti Magyarországot.”

1907. október 27. Csernova (Felvidék) szlovák lakossága ragaszkodott, hogy Andrej Hlinka szentelje fel templomukat, a kiküldött papot nem engedték a templomhoz. A kivезényelt csendesség a tömegbe lött: 13 halott, számos sebesült...

1908. augusztus 23. Ekkor írta Ady Endre a Magyar jakubinus dala című versét:

„Mikor fogunk már összefogni?  
Mikor mondunk már egy nagyot  
Mi elnyomottak, összetörték  
Magyarok és nem-magyarok?”

Robert W. Seton-Watson (Scotus Viator) 1908-ban megjelent könyvében így írt: „Benyomásaim Magyarországról még kedvezőtlenebbek, mint valaha. (...) Egész politikai életük korrump és rothadt, és a magyar hegemonia épülete lassan, de biztosan összeomlóban van.” Ugyanebben az évben írta a magyarországi románság Kulturális Ligájának naptára: „1848 előtt a magyar nemesség dézsmálta a román parasztot, most pedig a román polgári elem, mint részvényes fosztja ki.” – írta a bukaresti Kulturális Liga 1908. évi naptára.

1909. július 28. A felvidéki Turóc vármegye főispánjának jelentéséből Andrassy Gyula belügyminiszternek: „Scotus Viatornak itteni tartózkodása mélyebb nyomokat nem hagyott hátra és az idevaló nemzetiségek nem tulajdonítottak látogatásának nagyobb súlyt.”

1910-ben 10,1 millió magyar élt a Kárpát-medencében, azaz 60 év alatt a lakosság megkétszereződött. Ez a 107 %-os növekedés nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő, a Horvátország és Fiume nélküli Magyarországon a lakosság 55%-a magyar volt már. Az ördög azonban mindig a részletekben bujkál: ez a növekedés elsősorban a központi nyelvterületen zajlott le: a Dunántúlon, a Kis- és a Nagyalföldön, az Északi-középhegységben, - ott, ahol a magyarság

mintegy 80%-a élt. A leggyorsabb növekedést mégis a központi nyelvterülettől elszigetelt nyelvsvizetek, a szórványok mutatták. 1880 és 1910 között az ott élő magyarok száma 800 000 fővel szaporodott, és számarányuk 13%-ról 20%-ra nőtt. Szembetűnő a növekedés az Észak-felvidék szlovák megyéiben, a Bánát és Dél-Erdély román, szerb és német többségű megyéiben, valamint Horvátországban és Szlavóniában, ahová főleg a Dunántúltól települtek át tízezzrel magyar szegényparasztok. Aggodalomra adott okot a székelység lassú demográfiai fejlődése, melynek oka a megélhetési nehézségek és a nagy kivándorlás volt. 1880 és 1910 közötti 27%-os növekedésük gyengébb volt az országos átlagnál (33%), és messze elmaradt a központi magyar nyelvterület 50%-os, és a szórvány közel 90 %-os népességnövekedésétől.

1880-ban 2,4 millió román anyanyelvűt írtak össze a népszámlálás alkalmával, 1910-ben pedig közel 3 milliót. 1880-ban a 13,7 milliós össznépesség 17,5 %-t tették ki, ez 1910-re a 18,3 milliós össznépesség 16,1 %-ra csökkent.

1910. április 16. Minisztertanácsi határozat tiltotta meg Scotus Viator magyarországi nemzetiségi kérdéstről szóló cseh nyelvű röpiratának terjesztését.

1910. szeptember-november. Eredménytelen megbeszélések a magyar-román közeledés lehetőségeiről Tisza István és Mihú János (Juon Mihú) között.

1912. március 31. A király felfüggesztette a horvát alkotmányt, mert a horvát-szerb koalíció úgy határozott, hogy nem küld képviselőket a magyar országgyűlésre, és megakadályozzák az 1913 végén lejáró pénzügyi egyezmény megújítását.

1912. július 11. A király felfüggesztette a szerb nemzetiségű egyház önkormányzatát.

1912-ben írta Ady „S ha Erdélyt elveszik?” című írásában: „Elpirulok a magam látszó romantikájától, de leírom, hogy Erdélynek külön lelke van, s fenyegető, brutális de vajmi lehető térképváltozások két emlőről szakítanának le két ikergyermekeket, a magyart és a román. (...) Mi magyarok s az erdélyi románok gyökereinkkel lennénk kiszakítva, míhéllyest ez az örült militáris világ (...) diplomaták diagnózis szerint kezd gyógyítani bennünket. (...) Mai, barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamarosan megvalósulása lehet tüzes, vad álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértenek az alsó Kárpátok alatt. De a dilemmás Erdéllyel évszázadok marasztaló szellemét lázítja föl a vad hazapolitika s hazátlanná tenne két szerencsétlen s minden más nemes fölzsabadulásra joggal váró nációt.”

1913. február 18. Apponyi Albert beszédéből a Magyar Társadalomtudományi Egyesület nemzetiségi kérdéstről tartott értekezletén: „A nemzetiségi kérdés, szerintem akkor kezdődik, amikor a nem magyar ajkú tömegekből a műveltebb osztályokba emelkednek nagyobb számú egyének nem a magyar kultúra, hanem idegen kultúra révén.”

1903-1913. Erdélyben 700 darab, 50 katasztrális holdon felüli magyar birtok került román tulajdonba. Összterületük 157 000

hold, az erdélyi magyar közép-és nagybirtokok 4,5 %-a. Ezek többségét jó nevű, ősi magyar család adta el...

1913. november 2. Griesinger báró levele a belgrádi német követnek: „Filality román követ az osztrák követnek és nekem említést tett egy Hartwig úrral folytatott beszélgetésről. Oroszország Szerbiából szláv elővédet akar teremteni, amelynek Boszniát, Hercegovinát és Magyarországot déli részét be kell kebelezni. Románia érdekei ellen cselekszik, ha hűségesen kitart Ausztria-Magyarország mellett. Mert alkalomadtán csak kezét kell nyújtania és Erdélyt a maga részére elvenni.”

J. E. Pichon, a prágai egyetem francia lektora egy 1913-ban megjelent munkájában már az „etnikailag homogén, szabad és független kis államok” kialakulását valószínűsítette az Osztrák-Magyar Monarchia helyén. (Kérdés, mekkora szerepe volt ebben a „hely szellemének” - olyasvalamit fogalmazott meg, amit prágai olvasói szívesen hallgattak...)

És a megállapítások sora folytatható! Általánosságban elmondható, hogy bár megállapításaik az elfogultságig túlzóak, de természetesen volt jócskán valóságalapjuk is. És az ország vezetői homokba dugták a fejüket, és vicclapok hasábjain bagatellizálták el a kérdést. A nemzetiségek egyre intenzívebb kampányt fejtettek ki Magyarország ellen. A vézetet a háború jelentette. Szabó Oreszt szerkesztésében megjelentek a Nemzetiségi Ismertető Könyvtár kötetei az erdélyi szászokról, szlovákokról, szerbekről, románokról, ruténekről, szepesi szászokról, a temes-, és torontálmegyei bolgárokról, a krassó-szőrényi krassovánokról, a délmagyarországi és dunántúli németekről.

1914. január-február. Tisza István miniszterelnök eredménytelenül tárgyalta a román nemzetiségi politikusokkal.

1914. január 24. Ady Endre nyílt levele Octavian Gogához: „Magyar szól a románhoz, rét az erdőhöz, de patrióta a patriótához, ember az emberhez és poeta a poétához. Hidd el, hogy szeretlek, szeretem érzelmes, gyönyörű népedet, szeretem úgy, mint a magamét.” Erre Emil Isac kolozsvári költő válaszolt: „Áldja meg a természet önt, Ady Endre, amiért himnuszba szedte egy újkor álmát... amiért latrok és kalmárok ezrei ellen pálmát nyújt az én szegény, havasi népemnek.”

1914. január 31. Jászi Oszkár előadásából a budapesti Galilei Körben: „(...) a nemzetiségi kérdésben létezik egy sérelmi plusz és ez a sérelmi plusz alkotja éppen a nemzetiségi kérdést (...) itt nemcsak azokról az irtózatossérelmekről van szó, amelyeket ennek az országnak egész népe fajra és nemzetiségre való különbség nélkül elszenved (...)”

1914. február 20. Tisza István beszédéből a képviselőházban: „(...) a 68-as törvényt nem lehet végrehajtani, mert az a magyar nemzet önfeledt megnyilatkozása volt akkor, amikor szabadságát visszanyerte.”

1914. március 3. A máramarosi nemzetiségi perben 32 lázítással vádolt rutén vádlottat hosszú börtönbüntetésre ítélték.

(Folytatás következő lapszámunkban!)



# Kálváriák

A lakótelepi lakás nappaliját puha fényekkel vonta be a késő délutáni nap. A csönd és a félhomály felerősítette mélységét az imént véget ért történetnek. Nem volt szükség rá, hogy lássák egymás arcát. Ha lehet, az ember szereti elrejteti a könnyeit.

A két nő hosszú évek óta nem találkozott. Egyetemi éveik után távol kerültek gyermekkoruk helyszínétől és egymástól. Életük fontosabb eseményeit időnként megosztották egymással, a távolság, a másként alakult életük miatt azonban kapcsolatuk felszínessé vált. Évtizedek után találkoztak újra, Magdolna vidéki otthonában. Mindkettőjük férje meghalt, gyermekeik a maguk lábára álltak. Megérezték, ami volt, visszahozhatatlan, a családi fészkek kiüresedése egy másfajta élet lehetőségét hordozza magában. Kezdték felfedezni a világot addig nem látott arcát, rájöttek, milyen régen nem találkoztak, beszélgettek barátaikkal, ismerőseikkel. Így került sor erre a találkozásra.

Zsófia még soha nem járt a dunántúli kisvárosban, s miután Magdolna oly sok szépet írt róla, úgy döntött, meglátogatja, együtt töltenek egy hétvégét. Már túl voltak az egyszerű ebéden, tettek egy nagy sétát a közeli partján, s közben beszélgettek. A lányodról sokat meséltél – szölte Zsófia, de mi van a fiaddal? Majd otthon, egy tea mellett elmondom – válaszolta Magdolna, s közben azon gondolkodott, hogy lehet beszélni erről az egészről?! Hazaérkezve kényelmes ruhát öltöttek, befészkeltek magukat az öreg fotelok kényelmes ölébe, miközben a tea illata betöltötte a szobát. Kinn még világos volt. Lassan, szakadozva indultak meg a szavak, hogy súlyos mondatokká formálódjanak.

–Kismagdi élete jó alakult – kezdett történetébe Magdolna. Elvégezte az egyetemét, ott ismerkedett meg Zoltánnal, a vejemmel. Nem lángolt közöttük a szerelem, de kezdettől fogva egy kiegyensúlyozott, szép kapcsolat volt, amiből házasság lett. Pécsre költöztek, mindkettőjüknek jó munkahelye van, a munkájukat szeretik, őket is megbecsülik. Tervezik a gyereket. A fiam mindig nagyszerű ember volt: kicsinek is okos, ráadásnak kimondottan szép. Udvarias, tiszteletudó, soha sehol nem kellett vele szégyent vallanom. Mindig nagyon büszke voltam rá, de azt hiszem, sem ezt, sem azt a mélyes szeretet, amivel szerettem és szeretem, nem tudtam kimutatni. A kamaszkorral persze megérkeztek a lázadások, a határok feszegetése, de hát mi sem voltunk különbe. Érettségi után úgy határozott, elmegy dolgozni egy szállítással foglalkozó céghez. Könyörgtem, tanuljon tovább, hiszen kitűnő képességei vannak, de nem lehetett döntésétől eltántorítani. Ekkor még élt a férjem, bár ügyvédi munkáját már nem folytathatta – súlyos beteg volt. Állapota egyre rosszabbodott, minden erőmet a vele való törődés emésztette fel, azt hiszem, nem jutott elegendő időm a gyerekeimre. Kismagdival nem is voltak problémák, de Zsoltra jobban oda kellett volna figyelnem. Szóval minden érveink ellenére elment dolgozni, ahol megismerkedett egy lánnyal. Nekem nem beszélt róla, csak az apjának mutatta be, s akkor hozta el titokban hozzánk Júliát,

amikor én dolgoztam. Aztán az is kiderült, miért: Júlia cigány. Amikor ez számomra is kiderült, nem tudtam a helyzettel mit kezdeni. Pontosabban azt tettem, amit egy ostobán szerető, a gyermekét mindenáron megmenteni akaró anya tehet hasonló helyzetben: hihetetlen indulatoktól vezérelve a lehető legerőteljesebben tiltakoztam a kapcsolatuk ellen, de csak annál rosszabb lett. S persze nevetséges. Hiszen a fiam felnőtt ember volt, hogy jöttem ahhoz, hogy bárkitől is eltiltam?! Nagyon rossz irányba mentem el és Júliáról egész egyszerűen nem vettem tudomást. Számomra nem létezett. Természetesen ez a fiamból bösz ellenállást váltott ki, miután azonban kellőképpen makacsok voltunk mindketten, egy tapodtat sem jutottunk előbbre, sőt, életünkben először nagyon keményen szembekerültünk egymással. Otthon egyre feszültebb lett a légkör, férjem állapota folyamatosan rosszabb lett, míg nem elérkezett a nap, amikor önnön sorsáról kellett döntenie: vagy megoperálják, vagy rövid időn belül meghal. De a műtétnek is megvolt a maga nagy kockázata, mert egyetlen orvos nem ígérte, hogy túlélheti. Áronnak három napja volt a döntésre, s ez a három nap maga volt a pokol. Tudta, mi vár rá. Mindig is rendelkezett a képességgel, amellyel előre megérezte dolgokat. Ő tehát tudta, nem éli túl ezt a „kalandot”, én még nem. Azt azonban éreztem, ebben a helyzetben nem adhatok tanácsot. Pedig várt tőlem valamit, egy mondatot, vagy csak egy szót, de hát hogyan lehet ilyenkor bármit is mondani... A helyzet meghaladott engem. Szó szerint életről-halálról volt szó, s ez mindenestől ott vibrált a levegőben egy magasfeszültség erősségével. Emlékszem, Áron olyan feszült volt, hogy még meg is ütött. A gondolkodásra kapott idő letelt, döntenie kellett. A műtétet választotta, mint halvány esélyt az életben maradásra. A klinikán operálták. A tervek szerint két lépésben történt volna, de már az első után kómába esett. Ott voltam vele szinte éjjel-nappal. Beszélni nem tudott, kezdetben szemével jelezte a választ, aztán ez is megszűnt. Azt hiszem, ösztönösen cselekedtem, amikor szinte szünet nélkül sutogtam fülebe: „ne menj el, ne hagyj itt, szükségem van rád. Nagyon szeretünk, fontos vagy nekünk.” És nem értettem az orvosok szánczó pillantásait... Ahogyan azt sem, innen nincs visszaút. Ők tudták, amit én még nem: Áron élete véget ért. Ezelősen hittem abban, ha eléggé kitartóan kérlelem, marad még a kedvünkért. Ha megérzi, mennyire szeretem, nem lesz ereje elmenni. Aztán elérkezett az utolsó délután. Ahogy közeledtem az ágya felé, kezem arca felé mozdult, hogy mint mindig, most is megsimogassam, de egyszerre csak egy nálam nagyobb erő arra akart kényszeríteni, tépjem ki belőle a lélegeztető csövet, szabadítsam ki Áront a test börtönéből. Ez a készítés annyira intenzív volt, olyan erőteljes nyomással nehezedett tarkómra, hogy kezem megállt a levegőben, mert éreztem, ha csak egy millimétert is közeledek vele arcához, megteszem. Iszonyatos erőfeszítéssel kulcsoltam össze hátam mögött a két kezem, s hátráltam el tőle. Elnéztem szép, férfias arcát, melyet a szenvedés sem csúfított el, s azt éreztem,

menekülnöm kell. El kell innen mennem, mielőtt valami nagy baj nem történik. Ekkor már tudtam: Áron kér tudata utolsó, megfeszített erejével segítséget tőlem, de gyáva voltam, nem volt erőm teljesíteni. Azt hiszem, magamat féltettem. Hogy örülnek néznek, vagy tán valóban meg is örültem, s később sem szabadulhatnék soha az önvádtól, hogy megöltem őt. Így hát anélkül, hogy még utószor megérintettem volna a számomra oly kedves arcot, lassan kihátráltam az intenzív szobából. Már nem tudom, hol omlottam össze, hol zokogtam keservesen a kegyelemért, miközben tudtam, az ember lehetőségei itt értek véget. De az agyammal még mindig hittem abban, csak valami átmeneti rosszabbodásról lehet szó, jobban lesz, magához tér... Azt hiszem, egy teljesen irracionális állapotba kerültem. Másnap ismét mentem látogatni. Beöltöztem, ahogy szoktam, s közben senki nem szólt, hogy... Bementem, ágya üres volt. Az orvos, aki szinte futva érkezett, tőle telhető empátiával korrekten igyekezett közölni, amit közölnie kellett, de fel sem fogtam, mit beszél. Tekintetemmel egyre csak azt kérdeztem: hol van...hol van Áron? Valahogy hazaértem. Fogalmam nincs, hogyan. Értesítettem a gyerekeket, hozzátartozókat. Valószínűleg az a pillanat, amelyben Áron arra kért, szabadítsam meg szenvedésaitól, lélekben jó időre összezárt vele. Egy olyan világba kerültem, aminek nem sok köze volt a valósághoz, s közben senki, még az édesanyám sem tudott megérinteni. Fizikailag fájt minden érintés, alig bírtam fegyelmezni magam, hogy elviseljem. Jéggé dermedt agyam, lelkem, testem. Jött a sok érzélem nélküli, üres mondat – részvét címen. Nagyon kevés szó halt akkor el hozzám – azok sem az agyamig, inkább a lelkemig – ezek azonban őszinték, hiteselek voltak, ki lehetett érezni belőlük a valódi érzelmeket. Az agyam kikapcsolt. A szívemmel, a lelkemmel láttam az emberek valódi arcát, s annyi álságossággal, embertelenséggel találkoztam... És legalább ugyanannyi jószággal, őnzettel szeretettel, nagylelkűséggel – de ez egy másik történet.

Nem csak édesanyámmal, valójában a gyerekeimmel se nagyon volt ekkoriban kapcsolat. Megvoltak, jól voltak – a többi nem érdekelt. Bezárkóztam a fájdalomba. A temetéssel kapcsolatban mindent a két gyerek intézett. Mentem ugyan velük, de azt hiszem, inkább csak kolonc voltam a nyakukon. Emlékszem, egyedül voltam otthon –Kismagdi, Zsolt éppen valamit intéztek. Áron hamvai az asztalon, a lemezjátszóból kedvenc Karády száma szólt, s én a békés elmebeteg határtalan nyugalommal üldögéltem a nappaliban, s azokra az időkre gondoltam, amikor ezt a lemezt ketten hallgattuk... A cigaretta kékes füstje lassan bodorodott a mennyezet felé. Hazajöttek a gyerekek. Már a küszöbön megállította őket a látvány, s tekintetükön látszott, nagyon komolyan agódnak értem.

Eltemettük Áront. A temetésen rengetegen voltak. Azon az éjszakán nálunk aludt Júlia. A panel vékony falain áttolakodott szeretkezésük féktelen, vad zaja. Fejemre borítottam a párnát, nyüszítve zokogtam, ▶

csak érne már véget! Hát hogyan lehet ölelkezni, amikor Áron nincs többé?! Sok évvel később értettem meg, mennyi paradoxonnal van tele az élet, hisz' történjék bármi, az élet élni, folytatódni akar, s ez így van jól.

Ha azt gondoltam, innentől könnyebb lesz, tévedtem. Az idő múlása még nagyon sokáig nem hozott enyhülést. Senkit nem tudtam beengedni az életembe. Sem az édesanyámat, sem a gyermekeimet. Magányos, fájó világomban éltem, ahol minden szó, tekintet újra és újra megsebzett. Hozzám érni nem lehetett, mert darabokra török. Így aztán különösebben az sem érdekelt, hogy közben fiam és Júlia között nagy szerelem alakult ki. Pontosabban ez így nem igaz. Gyűlöltem Júliát. Tiszta szívemből, minden erőmmel. Hogy jön ahhoz, hogy családjunkba betolakodjon?! Soha nem volt cigány a családban, mit képzel magáról?! – s védekezésképpen teljesen elzárkóztam tőlük.

Tudod, a két gyerek közül Zsolt a fiatalabb. Áron halálakor még velünk lakott, s én kértem rá, maradjon még egy ideig velem, mert egyelőre nem vagyok képes egyedül élni. Maradt, de ennek ára volt: Júlia odaköltözött. Fiam egy jövődöbeli család közös jövőképét dédelgette magában, én meg eszeleltesen csukogattam a korábban mindig nyitott ajtókat, mert tudatosan és ösztönösen is ki akartam rekeszteni Júliát ebből a csonka közös létből. Végül eljutottak odáig a dolgok, hogy mindhárman éreztük, képtelenek vagyunk tovább egy fedél alatt élni. Zsolt – nyilván Júliával közösen – úgy döntött, elköltözik. Kétségbeestem. Tudtam, rövidesen minden jövédöbeltem megszűnik, s bár kerestem a megoldást, nem láttam belőle kiutat. Ott maradok anyagilag is egy teljesen lehetetlen helyzetben, és fogalmam nincs róla, miből, hogyan tartom fenn valahai közös otthonunkat. Életemben először nagyon komolyan kétségbeestem. Zsolt azonban minden érv elől kitért, hajthatatlan volt. El akart költözni, eldöntötte. Megéreztem, fölösleges minden szó, nem tudom szándékáról lebeszélni. Ahogy ezt megértettem, hirtelen mintha egyetlen granitömbbő dermedt volna a testem. Megkeményedtem, nem éreztem, hogy lenne ebből a helyzetből kiút, ezért eldöntöttem, megvárom, míg elköltözik, s akkor öngyilkos leszek. Érdekes módon ettől a döntéstől megkönnyebbültem. Nagyjából ugyanettől az időponttól kezdődően nem, vagy alig beszélünk fiammal. Nem volt mondanivalónk egymás számára. (Júliával végképp nem: ő egy vészhelyzetben elrabolta a fiam, s erre nem volt bocsánat.) Intézték, amit kellett, aztán fiam bejelentette, mikor költözik. Jó, vettem rezignáltan tudomásul. Ekkor már nem üvöltöztem, nem voltak indulataim. Végtelen csöndes voltam, mielőbb az egész végére akartam jutni, amikor letehetem ezt az elhordozhatatlan keresztet.

–Nem akarod máskor folytatni? – kérdezte Zsófia tapintatosan, de Magdolna megrázta fejét. A végére kell jussak, s még sok van hátra – mondta.

Az elköltözésük előtti estén Zsolt bejött a dolgozószobába, ahol éppen valami levelet, vagy hasonlót írtam. –Nem zavarlak?– kérdezte udvariasan. S én ugyanilyen udvariasan, kimérten feleltem: nem, parancsolj.

Fiam pár pillanatig ült a kanapén, aztán egyetlen mozdulattal sirva-üvöltve vetette magát az ölembe, s zokogva mondta: „hát nem érted, nem tudok így elmenni...” Ültem a széken, mozdulatlanul, egy idő után az anyák ősi mozdulatával indult el kezem a feje felé, hogy megsimogassam. Arra gondoltam, nem elég, ami történik, még nekem kellene őt is vigasztalnom... De egyetlen szó nem jött ki a számon. Csak ültem merev derékkal, folytak a könnyeim, ölemben a fiam feje, zokogott, s én azt éreztem, ezt már nem bírom. Ebbe belehalok. Másnap aztán elköltöztek. Megkeményedtem, mint a szén, melyet évmilliók préselnek gyémánttá. Azon kezdtem gondolkodni, akkor most hogyan is vessek véget ennek az egésznek? Míg ezen töprengtem, egyik este felhívott egy régi ismerősöm, s szólt, másnap legyek a buszmegállóban, mert a közeli kisvárosban van számomra munka. (Áron halálakor nem volt munkám.) Elkezdtem dolgozni, ami maga volt a megváltás. Napi 16–18 órát. Semmi időm nem maradt a gondolkodásra, s ez életmentő volt az adott helyzetben. Ha valahogy mégis maradtak elvéve üres órák, akkor nagy nekibuzdulásokkal kényszeresen rendeztem át a lakást, s újra és újra elcsodálkoztam, hogy miközben szándékom szerint változtatni akartam, milliméterre minden ugyanoda került vissza, ahol Áronnal való közös életünkben volt. Nem érkezett el a valódi változtatás ideje – arra még éveket kellett várni. Éppen hetet. Kár újra felidézni ezt az időszakot. Megszenvedtem. És csak nagyon lassan tudtam elengedni Áron lelkét – amikor végre megértettem: a halállal semmi nem ér véget.

Kismagdi rendszeresen látogatott, de a vele való beszélgetések is formálisak voltak csupán. Ezekben az években jószerével nem volt semmilyen kapcsolatom Zsolttal. Édesanyámon, testvéreimen keresztül tudtam róla, hova költöztek, hogyan élnek, de ha nagyon őszinte akarok lenni, nem túlságosan érdekelt. Ekkor még nem tudtam megbocsátani neki. Júliának meg végképp nem. A történeteket cserbenhagyásos gázolásként éltem meg, s azt egészen biztosan tudtam, én erre nem lettem volna képes. A magam emberi agyával tudtam csak gondolkodni, s kihagytam: fiam éppúgy eszköz a gondviselés terében, mint jómagam.

Mindenki, rokon, barát, ismerős, próbált rávenni: fogadjam el a helyzetet, a fiam döntését, de a sors minél inkább az asztalra akarta húzni a fejem, annál keményebben lázadtam az akkor rámerőszakoltnak gondolt helyzet ellen. Visszakérdeztem: „mond csak, ha a fiad, vagy lányod keveredne hasonló helyzetbe, te talán éig ugrálnál örömben?! Mert akkor nem mondasz igazat! És nem nekem, hanem elsősorban önmagadnak.” Ezen azért el is gondolkodtak, volt, aki elbizonytalanodott, de annál jobbat senki nem tudott, mint hogy békéljek meg a helyzettel. Erre azonban akkor nem voltam képes. Maradt tehát a teljes elzárkózás. Egyedüllétről nem beszélnék, mert pontosan azokkal találkozom, akikre szükségem volt-lelkileg, szellemileg-, magányról azonban igen. Mert a nap nagy részében, bármennyien is voltak körülöttem, végtelesen magányos voltam. Az éjszakák sokszor

elviselhetetlenek voltak. Szívet tépően sirattam Áront, talán magamat is, de már nem kívántam, hogy bármi áron éljen. Lassan tudomásul vettem, hogy az ő ideje –benne közös utunkkal– eddig tartott.

Fiammal szemben könyörtelen voltam, a megbocsátás szikrája is hiányzott belőlem. Nem vagyok rá büszke... Sok-sok évvel később érthettem csak meg, hogy ennek az időszaknak nagy, tisztító szerepe volt mindannyiunk életében, s így kellett történnie. Ha fiam nem ilyen drasztikus lépés mellett dönt, mint a költözés, talán soha többé nem állok talpra. Ha Zsolt a biztonságot adó otthonból kilépve nem tapasztalja meg, Júlia az egyetlen, akire számíthat, Júlia pedig nem két, önpusztító erő durva malomkövei között öröklődve próbál felnőni, bizonyára mindannyiunk élete másként alakul.

Valószínűleg édesanyám hatására Zsolt egy hónapban egyszer meglátogatott. Irgalmatlanul szenvedtünk mindketten ez alatt az idő alatt. A felületes fecsegés egyikünknek sem sajátja, miközben a valódi problémákról nem beszélhettünk, mert nem tudtunk. Alig vártuk, hogy véget érjenek ezek a találkozások, mert közben egy jottányival sem kerültünk közelebb egymáshoz. Egyszer kezesletlenül ösztintessel meglátogtam el, mit gondolok arról, amit tett. Azt is elmondtam, megbocsátom, hiszen egy szülő soha nem írhatja le a gyermekét, de elfelejteni, míg élek, nem fogom. És többet nem beszélünk róla. Soha egyetlen szóval nem kérdeztem Júlia felől – számomra nem létezett. Azt hiszem, még mindig gyűlöltem.

Aztán eljött a nyár, benne a születésnapommal, s mindkettőjüket meghívtam egy szerény születésnap ebédre. A meghívást elfogadták – Júlia is. Mindennek előzménye volt. Egy nap csörgött otthon a telefon – Júlia hívott. Hangja reszketett, remegett, a sírással küszködött. Éreztem, nagy baj van, de ő csak annyit mondott: beszélni szeretem velem. Akkor már évek óta nem láttuk egymást. Néhány napon belül találkoztunk. Néztem őt, s azt láttam, hihetetlen elgyötört, szemei karikásak, lesoványodott, s boldognak sem látszott. Akadozó szavakkal, könnyek között mondta el, Zsolt mértéktelenül iszik. S már nem csak otthon, de a munkahelyén is. Ha így folytatja, ki fogják rúgni. Egyik éjszaka a munkahelyén valami teljesen örült ötlettől áthatva, odavágta a sörösüveget az asztal széléhez és teljes erejével karjába döfte. Eszméletlen sok öltéssel varrták össze. Rombolta, pusztította önmagát –közben magam is ugyanezt tettem. Nem mondta Júlia, de tudtam: az italba menekülés mögött az elmúlt évek feldolgozatlan kálváriája, döntése következményei, a velem való teljes szembefordulás állhat. Megdöbentem, s a következő gondolatom már az volt, valamint tenni kell. Júliát sajnálkozva néztem, de úgy emlékszem, szeretetet ekkor sem éreztem iránta. Inkább szánalmat: hát megért ennyit neked, neki, s nekem?! – kérdeztem önmagamtól, de válasz persze nem érkezett. Becsültem, hogy az adott helyzetben ott áll a fiam mellett, hogy a kettőnk kapcsolata ellenére –hiszen pontosan tudta, mennyi ellenérzéssel viseltetem iránta– erőt vett magán, s eljött hozzám, hogy segítséget kérjen. Elbúcsúztunk, de előtte még arra kért, Zsoltnak ne beszéljek erről a találkozásról, mert nem tud róla. Évekkel

később értettem meg, mekkora hőstett volt ez a látogatás tőle...

Azt hiszem ezek együttesen indítottak arra, hogy a születésnap ürügyén találkozóra hívjam őket. Egyszerű ebéd volt. Készítése közben ki-kínéztem az ablakon – persze a várakozás mellett bennem is volt izgalom, hogyan sül el a dolog, hiszen sok idő telt el, mióta utoljára hármasan találkoztunk. Egyszerre csak feltűntek a kanyarban. Mindketten ünneplőbe öltöztek. Elegánsan, hatalmas virágcsokorral a karjukon jöttek, a lelkük méterekkel járt előttük. Nem tagadom, nyeltem a könnyeim, alig maradt időm, hogy nyomait eltüntessem. Meghatódtam. De ebből kifelé nem sok látszott. Megebédeltünk, közben beszélgettünk is. Valószínűleg teljesen indifferens dolgokról – már nem emlékszem. Aztán elmentek. Már a buszon ültek, amikor egyre-másra érkeztek Sz.-ről a telefonok. Testvéreim hívtak: édesanyánk nagyon rosszul van. Felhívtam egy közeli barátunk is, aki ugyanazt mondta: édesanya nagyon beteg.

Biztosan ma sem tudom, hogy én, aki kéretlenül ott vagyok akár idegennél is a nap bármely szakában, hogy segítek, miért nem értem meg a vészkiáltást, az utolsó lehetőséget, amikor az édesanyámról volt szó, akit rajongva szerettem...? Az agyam teljesen becsukódott, lelkem valami puha, ragadós ködbe merült, s bár nem tudatosan, de azt hiszem, húztam az időt az utazást illetően. Képtelen lettem volna szembeülni azzal, hogy édesanyámat is elveszíthetem, hiszen alig telt el idő Áron halála óta, amit még fel sem dolgoztam. Kategorikusan kizártam a halál lehetőségét. Zsolték után telefonáltam. Azonnal visszafordultak, s fiam egyre biztatott, menjünk, induljunk, nehogy késő legyen. Késő?! Mire? És egyikük sem merte kimondani: hogy még életbe láthassam az anyám. Ekkor már kórházban volt. Felhívtam az orvost, érdeklődtem állapota iránt. Elmondtam, távol élek, de természetesen bármikor azonnal indulok, ha szükséges. Megnyugtató, nincs különösebb probléma, csak egy kis időskori gyengeség. Hajnalban indultunk, még hat óra sem volt, s mi már a kórházban voltunk. Mondom a nővérnek, kit keresek. Az ötöske? Ja, az meghalt az éjszakás nővérnek... S közben folytatta, amit csinált – éppen vért vett. Le kellett ülnöm. Úgy éreztem, rám szakadt az egész világ, ezt már nem bírom ki. Pár perccel később az előző esti orvos semmiképpen sem akarta engedni, hogy láthassam, s elbúcsúzhassak édesanyámtól... Azt hiszem, életemben még akkora cirkuszt nem csináltam, mint akkor ott. Semmi nem érdekelt, csak anyát akartam látni, mert...mert nem halhatott meg! Hát hogy jön ahhoz, hogy csak úgy elmegy?! Az orvosnak mindössze annyit kellett tennie, hogy szólt valakinek: takarják le a többi holttestet a hűtőkamrában, ahova már elvitték anyát. Teste szép volt, mint egy hajadoné. Bőre még rózsaszínben játszott, kis mellei, melyek három gyermekét táplálták, nem lóg-

tak. Arca még nem veszítette el színét, olyan volt, mintha csak aludna. Aludt is. Örökre. Sarkon fordultam, s elmentem. Zsolték elmentek értesíteni a testvéreimet, én meg hazamentem, anya lakásába. Megkapaszkodtam az ajtófélfában, ott engedtem el magam, ott zokogtam szívet tépőn, egyre csak szölgatva anyát. Aztán eltemettük. Őt is. A temetésén én közöntem el tőle. Kényszeresen el akartam mondani, mennyire jó anya volt, mennyire szeretett bennünket, s mennyi áldozatot hozott értünk, az egész családjáért. Nem kívánom senkinek, hogy a saját anyja temetésén mondjon beszédet... Belehaltam. Valami legbelül megfagyott bennem. Olyan kemény lettem, hogy majd' eltörtem. Összeszorított fogakkal mentem tovább, tettem a dolgom, s próbáltam úgy tenni, mintha nem történt volna semmi. Abból, ami legbelül volt, ami egy élő, lüktető, eleven seb volt, abból senki nem látott semmit.



**Murillo: Menekülés Egyiptomba**

Áron és anya halála között csapódtam mindenfelé. Akkoriban már lehetett teljesen szabadon hallgatni különféle ezoterikus előadásokat, közöttük persze rengeteg silány, valódi tartalom nélküli blódségeket is, nem ritkán jó pénzért. Mert többnyire erről szólt a dolog. De nem lettem seholy enyhülésre. Istennel meg hadilábon álltam. Nem éreztem szükségét, hogy szóba álljak vele. Aki ennyi csapást volt képes rám mérni, azzal mit kezdjek...?! Mert Isten maga a szeretet. Meg akit Isten szeret, azt megpróbálja... Jobb lenne, ha nem szeretne ennyire – gondoltam. S egyre csak lázadtam és lázadtam. Emlékszem, valami gyönyörű helyen voltam egy érdekesnek ígérkező előadást meghallgatni. Részletekre már nem emlékszem, de arra az éjszakára igen. Életemben ekkor tudtam először tiszta szívemből, egész lelkemből, arcomat az au-

gusztusi csillagfényes égboltra emelve kimondani, miközben hátam egy sokszáz éves tölgynek vetettem: Uram, legyen meg a te akaratod. Nem szabtam feltételeket, nem alkudoztam. Lehajtottam a fejem és megértettem, önmagamban semmi vagyok. Megérintett valami végtelen szeretet, feltörték belőlem az évek óta elfojtott, megkövesedett könnyek, s akkor éreztem meg, micsoda irgalmatlan terhet cipelek hosszú idő óta, s ebből a teherből valaki nagyon sokat elvett. Talán ettől fogva kezdett leolvadni rólam a harag, a gyűlölet, az elzárkózás kemény páncélja. Talán ekkortájt váltam képessé arra, hogy mások nyomorúságát észrevegyem, megértem: nem az én bajom a világon a legnagyobb. Vannak nálam sokkal nehezebb helyzetben élők, sokkal több fájdalommal, vesztéssel. A jég olvadni kezdett, végre ismét együttérzéssel, szeretettel tekintettem a világra, az emberekre. Megláttam annak a két, egymásba kapaszkodott embernek a rémületét az élettől, a magánytól, a megpróbáltatásoktól, s lassan kezdtem rájuk figyelni. Észrevettem, mennyire szegények, nincs semmiük, s azt is, egyikük sem boldog. Nem voltak nagy összeborulások, sem nagy megbocsátások. Egyszerűen csak megéreztem, sokkal nagyobb szükségük van rám, mint azt valaha gondoltam volna, s bizony magam sem lettem volna képes sokáig nélkülük élni. Lassan, nagyon lassan oldódtak a gőrcsök. Júliában megláttam az értékeit, s megértettem, Zsolt vész helyzetben van. Ez közel hozott Júliával bennünket egymáshoz. Közösén küzdöttünk egy nagyszerű, értékes emberért, a fiamért. Talpra állt. Korábbi lakhelyükről elköltöztek, közelebb kerültünk földrajzilag is egymáshoz. Ekkoriban sokat találkoztunk. Sokat is beszélgettünk. Tégglánként bontottuk le közös erővel a magunk közé emelt falat. Nagyon sok olyan dolog történt, ami minden eseménnyel közelebb hozott bennünket egymáshoz, de ezt nem akarom most elmondani. Egyszer aztán Júlia bejelentette: gyermeket vár. Nem az öröm volt az első érzésem...

Nem vágytam unokára, tudat alatt azt éreztem, nem vagyok egy tipikus nagymama, ezt a szerepet igazán nem nekem találták ki. Fiam sem tervezett gyermeket, azt mondta, ő le tudná gyerek nélkül is élni az életét. Néha azért megsimogattam Júlia egyre növekvő pocakját, s próbáltam látni az ott növekvő kicsiny életet. Alapvetően azonban megvolt a maga világa, ahova visszahúzódt, amelyben csak ő létezett, s az érkező gyermek.

Elérkezett a születés ideje. A kórházba én is velük mentem, de hajnalra ígérte az orvos, hogy megszületik a kicsi, így hazamentem. Nem sokkal éjfél után arra ébredtem, hogy fiam ölel magához, s könnyes szemmel mondja: anya, megszületett a gyerekünk. (Aki azóta persze a szeme fénye. Olyan mélyen, szívből jövőn szereti, hogy megrendítő.) Reggel bementem látogatni. Kihozták a kicsit megmutatni, s bár tudom, ilyenkor még nem látnak,

Z. Zwada András

## Tessék spórolni

### Tanácsok a hetedik szűk esztendő átvészeléséhez

Az a fáradt kisember hajtsa az első követ rám, akinek a folyamatosan megaszalt szegénységű magyar valóságban a napi dáridózáson jár az esze, és nem azt latolgatja, hogy bagócska pénzéből hogyan spórolhatna.

Szerény kis dolgozatomban a fantáziátlanok kedvéért megpróbálok a teljesség igénye nélkül néhány gyakorlati útmutatást adni ahhoz, hogy mikor, hogyan érdemes szűkebbre szabni a kötenyt vagy behúzni a nadrágszíjat.

Kezdeném a szinte naponta ingadozó, váltakozó magas benzinárral. Ne rinyáljunk ezen, hanem gondolkozzunk. Autósok, figyelme! Nem kell a WC-re is gépkocsin közlekedni. Gyalogolni hasznos és egészséges. Időszakonként tedd le a kocsidat és talpalj. Vagy ha nem szédülsz és teheted, pattanj fel a kétkerékű számár hátára. Szíved és tüdőd hálásak lesznek érte. Világtendencia a biciklizés, és nem véletlenül.

Egészségesen élő, épeszü ember nem füstöl. A bűdös rudacska szopogató egyedeket már-már kiközösíti a társadalom nagyobbik fele. Jó érzés ez? Bizony nem az. Árt a szépségnek és stresszt is okoz, ha kivert kutyaként, titkon, lopakodva nyeljük a slukkot... Köhögős, krákogós borús reggeleken, szívdobogató, álmatlan éjszakákon kiszámodtad-é, hány tízezer forintot spórolnál havonta, évente, ha abbahagynád az átkozott bagót? Hidd el, kedves olvasó, hogy érdemes volna. Engem húsz évvel ezelőtt Svájcban telepatikus varázsló szoktatott le káros szenvedélyemről. Végleges lemondásomban a híres mágus hókuszpókuszához társul szegődött az azóta fogva tartó kemény és határozott akaratom is. Az akarat pedig nem kerül pénzbe, csupán nagyfokú elszántság kell hozzá. Nos tehát, hajrá magyarak...

Vérmérsékletüknek parancsolni nem tudó kurafiaknak tanácsolom: ne tartsanak drága szeretőt. Válogassanak az olcsóbbak fajtájából. Ajánlat akad bőven, időt, pénzt és némi energiát is spórolhatnak...

Nem szorosan ide tartozó példa, de a rászorulóknak sovány vigaszként megemlítem, hogy zavarodott, jobb kilátásokra alig bízható világunkban a WC-pucolás nem egy lenézendő foglalkozás. Fontos, hogy munkánkat kellő alázattal, tisztességgel végezzük. Hazai gyakorlat, hogy piacokon, pályaudvarokon, önkiszolgáló nagyvendéglőkben és neadj'isten, a még létező városi nyilvános illemhelyeken (stb.) az ott kiszolgáló bácsik és nénik 80-100 forint ellenében nyomják kezünkbe a tekercsből letépett, fügefalevélnél alig nagyobb papírcetlít. A minden garast fogukhoz verő élsportolóknak mondanám tehát, hogy a szükséges kis-és nagydolgozatokat lehetőleg otthon intézzék el...

Ha szegény és magányos vagy, mint egy száraz, hulló falevél, ne szégyelld magad, nem vagy egyedül. Sok millió társad szenved eme

bajban. Természetes, hogy sorsod jobbra fordulásán sopánkodsz és töröd a fejed. De ne higgy a csábító hitelajánlatoknak, a mézes-mázis reklámokkal kéjelgő banki hirdetéseknek. Uzsorakölcsönöket osztogatóktól pedig mentsen meg a magasságos...

Ha alultáplált minimálnyugdíjasként téblábolsz egy multiáruházban hontestvérem, ne horgassza fejedet a búbánat. Legszebb álmaid kedvenc csemegéjét, a hízott kacsá-és libamáját nem tudod megvenni? Egye meg a fene. Gondolj arra, hogy a ma még jó módban sütkérezők, akik eme finom falatkákat magukba tömik, mennyi káros koleszterint halmoznak fel szervezetükben. Te a sovány káposztaleves, netán az üres krumplifőzelék rendszeres fogyasztása révén a vészhelyzettől mentesülve vagy. Gondolkozz pozitívan! Hitesd el magaddal, hogy te jobban élsz...

Idős korban, kedveseim, életfontosságú a rendszeres mozgás. Nagyon célszerű, hogy időnként edzésbe hozd öreg csontjaidat, s ki-mozdulj hazulról. Ha szokásos gyógyszereid vásárlásán túl vagy, s néhány zöldhasú kétszáz forintos, sőt némi apró maradt a bukszádban, napsütéses őszi délutánon sétálj el a legközelebbi vevőcsalagató nagyáruházba. Az ügyeletes vagyonőr vizsgáló tekintete elől ne fordulj félre, lazítsd el magad! Nehogy a kákán is lopott holmit kereső jólélek bizonytalanul görcsös tartásod folytán feltételezze, hogy enyve a kezed. Tégy úgy, mint a a kiváltságosok, akiket feldob a money. Vagy ahogy a társadalom szakadt életű tagjait gögösen lenéző újgazdagok. Fitymáló ajakkal, felhúzott orral csámborogj végig a roskadásig tömött hús-és csemegepultok előtt. Itt-ott állja meg néhány másodpercre, nézzél farkasszemet az áruhálmazzal. Bármenyire is agyusztál az éhség, vigyázz, hogy nyálad ki ne csorduljon, légy erős és türtőztessd magad. Sorsod megrontóira, bizonyos uralkodó rejtégekre gondolj ilyenkor. Nehogy hírtelen feltörő méla undorod a pultból kiáradó sajtsszaggal keveredjen és szegyzenszemre kidobd a taccsot...

Könnyen előfordulhat, hogy két, egymással vidáman csevegő eladó közül az egyik észrevesz. Miután a nójiját kifújta, közömbös hangon megkérdi tőled: „Magának mit adjak?”...Nos, kedves megszólított, szegény magyar testvérem, eljött számadra is a titkon áhított válogatás ideje. Légy erős és ne süsd le a szemed, bátran válogass. „Ebből az 1200 forintos sertés hosszúkarajból vennék egy kilót, de most nem cipelek, fáj a derekam...Most látom, hogy van maguknál 1400 forintért tálcsás tanyasi csirke, azt is itt hagyom. Amire viszont nagyon fáj a bal hátsó rossz fogam, az pedig a 199 forintra leárazott akciós, műanyagbeles baromfi virsli. Ebből egy fél kilót veszek, de csak holnap vagy holnapután, ha a nyugdíjait megkapom...” „Ezen kívül még valamit?” –kérdezi majd gúnyosan az eladó – „vagy most csak ennyi lesz?” Ezúttal se veszítsd el a fejed. Válaszolj könnyedén: „Ebből a Pick származékból, a 3990 forintos paprikás csemege szálámból kérnék két dekát. Csak az ize miatt...”

Ilyen kényes szituációban szokott a pult túloldalán lévő szemöldöke fel-le rángatózni, de te ne törődj vele. A legfontosabb, hogy célotat elérted, lelkiismereted tiszta, mint a frissen esett hó. Elméletileg ezen a napon is rengeteg pénzt összespóroltál. Csak így folytasd tovább, kitartóan, bátran, ha még élni akarsz...

Előre a lenini úton...

felnyitotta kis szemét, s olyan lélektől-léleklig hatoló tekintettel nézett rám, látott belém, amit, míg élek, nem feledhetek. Mintha azt üzenté volna ez a pillanat: „megismertelek, te vagy az”. A kórházból hozzám költöztek, bár Júlia szívesebben ment volna egyenesen haza. Napokig feküdt kimerülten. Csak a gyermeket kellett etetnie, a többiről fiammal közösen gondoskodtunk. Aztán hazamentek, s azon kaptam magam, mind sűrűbben megyek hozzájuk, mert szükségem van arra a szív legmélyéről érkező ölelésre, amellyel szinte ráolvad unokám kicsiny teste a keblemre. Azt már nem tudom pontosan felidézni, mikor követtem meg Juliát, de valószínűleg még a kicsi születése előtt. Idővel mindhárman tudtunk a történetekről őszintén, tisztázó szándékkal beszélni, s ez nagyon sokat jelentett. Azt, hogy megértettük: egymás nélkül kevesebbek vagyunk. Ha nem köt bennünket kévbe a szeretet, gyengék, eltévelyedők vagyunk. Meg kellett

értssem, az élet túlságosan szép és rövid ahhoz, hogy gyűlölködéssel, haraggal rövidítsük, mérgezzük meg. Az élet Isten egyik legnagyobb ajándéka, benne a saját arcunkkal, melyet azonban nem csak mi formálunk, de környezetünk is. Ennek a megértéséhez nekem egy halál nem volt elegendő. Kemény és kíméletlen csatákat vívtam magammal, de megérte. Ma már talán elmondhatjuk: egy család vagyunk, akik egymásért bármikor, bármilyen áldozatot meghozunk. Júlia megtisztelt előbb a szeretetével, aztán a bizalmával is. Annyi törődést kapok tőle, hogy ha saját gyermekem lenne, nem kaphatnék többet. Unokám remek kis ember és ma már el sem tudom képzelni, hogyan gondolhattam, hogy nélküle is lehet teljes az élet...

Miért mondtam el mindezt? A személyes kálvárián túl azért, mert naponta tapasztalom, tele vagyunk előítéletekkel, indulatokkal, szeretetlenséggel, göggel. Hiányzik be-

lölünk az alázat. Ha valaki másként gondolkodik, más a bőre színe, eltér a mienktől a mentalitása, megpróbáljuk kivetni magunk közül. Pedig lehet, hogy csak oda kellene figyelni a másokra. És nem feltétlenül az eszünkkel, a szemünkkel, a fülünkkel. Csak a szívünkkel vagyunk képesek látni a másik valódi arcát. És elmondtam önmagamért. Mert amíg mindezt megértettem, nagyon nagy utat jártam be. Tele fájdalommal, kudarcokkal. Olykor véresre horzoltam magam, majd újra felkeltem. Hosszú időbe tellett, míg megélhettem: a szeretet más, mint aminek én gondoltam. És néha nagyon nehéz szeretni... Szükségünk van hozzá Istenre – akár bevalljuk magunknak, akár nem.

A szoba lilás árnyékba borult, a tea kihűlt. Megmelegítem? – kérdezte Magdolna. Nem, felelte Zsófia. Jó lesz így hidegen is. És cukrot sem tett a teájába.

Lehoczky Leopoldina



B. Osvát Ágnes rovata

## Eleven Hagyomány

### HERCZEG FERENC

(Versec, 1863. szeptember 22. - 1954. február 24., Budapest)

„Hangok. A tavaszi szélben elfoszlott, az őszi alkonyon újraéledt hangok. Nem tudom, honnan jönnek, talán a vér mélységeiből. Felzsonganak, mint a tengerbe süllyedt város harangjai.

A házukhoz közel van a nagy gót templom, melyet Hoffmann nagyapám épített. Angeluszkor fölriadnak csipkés tornyaiban az ércmadarak, és lelket rázó dalt énekelnek a vonuló felhőknek.

Tavaszi égbolt, balzsamos és csillagos. A Várhegy mögül kíváncsian kél föl az óriási holdtányér: Hallom a kaszánya felől a takarodó vontatott futamát. Az elkerülhetetlen végzet, a mulandóság melankóliája zsisbasztja meg a gyermek szívét.

Barnapiros éjjel van a hálószobában. A szomszédban édesanyám zenélő órája muzsikál, aranytücsök lágy ciripelésével. Egy morzsányi kis nő, tirolai kalappal, abroncsos szoknyában – honnan veszi magát minden este? – széleseben táncol a szempillámon.

És egyszerre szörnyű hördülés rázza meg a házat a pincéig. A verseci mennydörgés? Nem, nem képzelődés, bizonyára a hegyfal az oka, hogy sehol a világon nem bömbölnek oly királyian a felhőoroslánok, mint otthon!” (Herczeg Ferenc **Emlékezései**)

✱

Aligha volt még egy idegen anyanyelvű ember, aki olyan jól megtanult volna magyarul, mint Herczeg Ferenc, aki mestere lett az elegánsan hűvös magyar elbeszélő stílusnak. A hajdani Dél-Magyarország területén fekvő, de németlakta Versec városának polgármestere, Franz Joseph Herzog volt az apja. Ezek a módos német polgárok igyekeztek érdekeiket összekapcsolni a magyar dzsentriréteggel, és 1867 után elkezdtek asszimilálódni a magyar nemzethez, s úgy akartak magyar polgárok lenni, hogy ne ütközzenek össze a még mindig hatalmas magyar nemességgel. Herzog úr, a polgármester ugyan nem tud magyarul, de fiát az Osztrák-Magyar Monarchia magyar urai közé akarja felnevelni, ezért küldi Szedegre iskolába. Az eddig csak németül beszélő fiú itt találkozik a magyar nyelvvel. Szívósan tanulja, és úgy megtanulja, hogy néhány év múlva már jártas a nemzet múltjában és jelenében.

Mínthogy úriembernek készül, tehát jogász lesz, majd az egyetem után néhány évig joggyakornok. Ez időben találkozik össze és barátkozik össze a különböző dzsentrifigurákkal, közöttük számos katonatiszttel. Okos polgárfiú lévén, ezeknél sokkal többet tud a világról, világnézete ezeknél előbbre

tart. Lelke szerint amolyan igazi múlt századbeli liberális. Egyszerre gúnyosan is szemléli az úri világot, de vágyódik is a körébe. Ez jellemző volt az egész magyar polgári világra. Ez a gúnyos ironia, amely közben tisztelettel vegyül el, pontosan megfelelt az olvasóközönség jelentékeny részének. És ha ezt az életérzést valaki jó stílussal, leleményes meseszövéssel tudta kifejezni, az hamar lehetett népszerű a századforduló Magyarországon. Franz Herzog tehát, amint Herczeg Ferenc néven belépett az irodalomba, szinte azonnal népszerűvé vált.

Sikerét előkészítette, hogy botránnyal kezdődött. Párbajban megölt egy embert, ezért néhány hónapra államfogházba zárták (az államfogház amolyan tiszteletre méltó szabadságvesztés volt, amely nem járt becsületvesztéssel; a párbajvétséget büntették, de úriembertől elvárták, hogy olykor elkövesse). Ott, a váci fogházban találkozott Ion Slavici, román íróval, akit nagyrabecsült és – mint írja visszaemlékezéseiben, - naiv kísérletképpen előadta neki elméletét, amelynek alapján meg lehetne békíteni a nemzetiségeket. Slavici mosolyogva végighallgatta, majd ezt válaszolta: „Ne higgye, hogy minket okossággal vagy jóssággal meg lehet nyerni. Mi nem is akarjuk hogy a magyar kormány jól bánjon a román néppel, jobban szeretnénk, ha minél kegyetlenebbül elnyomná. Mert mi nem a megegyezést keressük, nekünk a jövőnk érdekében viszályra van szükségünk.” Hát, nem mondom, ez a fajta furfang – mint az I. Világháború után kiderült, - alaposan bevált a románoknál.

Herczeg itt, a zárkában írta első regényét, beküldte egy pályázatra, és első díjat nyert. Mikszáth Kálmán, a legtekintélyesebb bíráló is neki ítéli a díjat. Ez a **Fenn és lenn** című regény gazdagokról és szegényekről szól, a munka megbecsüléséről, a léhűtők elmarasztalásáról, a karrierista bukásáról a századvég liberalizmusának szellemében. Mindenkinek tetszett. Cselekménye naivnak látszik, de ma is el kell ismerni, hogy jól van megírva.

Ettől kezdve ünnepelet író. Kezdetben úgy tetszik, hogy inkább a dzsentrivilág kritikusa, mintsem védője. De egyre inkább kiderül, hogy a dzsentri érdekében kritizál, mert látja, hogy vesztébe rohan.

Hamarosan mint színpadi szerző is méltán népszerű lesz. Kitűnően ismeri a színpadi fogásokat, a francia színjátékok eleganciájával mozgatja a cselekményt. És ha első nagy sikere, **A dolovai nábob leánya** még a semmitmondó idillizmus újabb változata, legföljebb jobban megírva, mint elődeié,



Herczeg Ferenc portréja

nemsokára ír olyan vígjátékokat is, amelyek szatírájukkal igen-igen közel állnak az igazi kritikai realizmushoz, mint a kölcsönös protekciók rendszerét pellengérré állító **Kéz kez** mos.

Csiky után úgy tetszik, hogy Herczeg Ferenc a magyar színpadok koronázatlan királya, majd csak a századforduló után kell megosztania ezt a rangot Molnár Ferencsel. Azután évtizedeken keresztül Herczeg és Molnár áll a hazai színpadi irodalom középpontjában. Vetélkednek, és tanulnak egymástól. Herczeg inkább a dzsentri és a budai polgár írója, Molnár a pesti polgár és a kispolgár, de azért a dzsentri is ott van a Molnár-premiereken, és a kispolgár is a Herczeg-premiereken. Herczeg **A két róka** című, nagyon is polgári szórakoztató játékán jól érződik, hogy Molnár utánozza (igen sikeresen). De a legjobb drámai művei a történelmi színjátékok: a hajdani birodalom bukását idéző **Bizánc** vagy a kuruc hangulatokat színpadra állító **Ocskay brigadéros**. Ezek igen jól írt művek, de jól érezhető, hogy egy féltett uralkodó osztály érdekében íródtak.

Herczeg akkor a legjobb író, amikor novellát ír, vagy kifejezetten szerelmes tárgyú regényeket komponál. Saját életének zavarai és sikerei, egy rosszul sikerült és felbomló házasság, változatos szerelmi kalandok adtak élményeket a szerelem arculatainak ismeretéhez, de jó megfigyelő is volt, lélek-

tani tudása pedig fölülesen biztonságos. Hidegen, kívülről ábrázol, de nagyon árnyaltan. Úgy mutat be tragédiákat és komédiákat, mint amelyeknek ő csak külső megfigyelője.

Ez a szenttelen hangvétel akkor is kritikus színben tünteti fel, amikor együttérez. Úgy védi az úri világot, mintha támadná. De éppen ezért sok részletigazságot leleplez. Így sok mindent mutat meg az úri világ társadalmilag adott vétkeiből kitűnő szélhámosregényében, a *Husztli Husztban*. Az ilyen ironikus hangú művekből derül ki, hogy jó humorista is lappang benne.

A XIX. század utolsó évtizedében rohamosan terjedő sajtónak köszönhetően alakultak meg Magyarországon a nagy kiadóvállalatok, melyek lapokat, folyóiratokat adtak közre, de emellett saját könyvesboltokat is működtettek. Az első tömegújságnak tekinthető Kis Újság 1888-ban jelent meg. A Singer és Wolfner cég 1895-ben megbízta Herczeg Ferencet az *Új Idők* című hetilap szerkesztésével. Herczeg Ferenc a szerkesztői feladatkört egészen 1944-ig ellátta. Az *Új Idők* a legnagyobb számú szépirodalmi hetilappá nőtte ki magát. Herczeg Ferenc elképzelése az volt, amit meg is valósított, hogy a lapban „a régi időkbeli örököltöké”-t, a „faji sajátosságok”-at mutassa fel. Herczeg a lap „hitvallásáról” a következőképpen írt Emlékezéseiben: „Az *Új Idők* kezdettől fogva óvakodott attól, hogy hasábjain tért engedjen annak a háborúnak, amely pártokra szakította a magyar irodalmat. Nekem erre vonatkozóan az a nézetem: mint erjesztő kovászra igenis szükség van arra az ősi ellentétre, amely a fiatalokat az öregek ellen sorakoztatja. A fiatalok az emberi haladást szolgálják, midőn eltakarítják az útból a magukat túlélt öregeket. Az eltakarításnak azonban csak egy célhoz vezető módja van: jobbat kell produkálni, a haladó kor szellemének inkább megfelelő dolgokat kell teremteni, mélyebben kell belemarkolni a lüktető életbe, mint tették a régiek.” Ezt ő munkásságával, tárcáival, publicisztikájával erősítette meg.

A több mint két évtizeddel az *Új Idők* első megjelenését követően kiadott *Nyugat* e filozófiával szemben viszont kizárólag olyan ideológiai, művészeti háttérrel rendelkező íróknak nyújtott megjelenési lehetőséget, akik dekadens magatartásukkal és destruktív tevékenységükkel a tradicionalitás és mindennemű hagyományok ellenségei voltak. Hiába él az a felfogás a köztudatban a folyamatos téves irodalomoktatásnak és a liberális médiának köszönhetően, hogy a *Nyugat* szerkesztésében az uralkodó elv a teljes művészi szabadság volt, be kell látni, hogy e folyóiratnál szinte teljes mértékben szabadelvű, háborúellenes (vagyis a kor felfogása szerint hazaáruló), és valójában a Kélet előretolt bástyájaként működő szellemi irányzatot követők jelenhettek csak meg.

Ezzel ellentétben Herczeg lapjában minden író helyet kaphatott hovatarozástól, szemlélettől függetlenül, ugyanis a főszerkesztő számára a tehetség volt a fontos: „Mint szerkesztő sohasem törődtem avval, miféle „irány” szolgáltatásban áll az író, az *Új Idők* munkatársától csak egyet kívántam meg, hogy tehetséges legyen.” Ennek kö-



*Herczeg Ferenc hívősvölgyi villája*

szönhetően olvashatták a szerkesztő Herczeg Ferenc, Ambrus Zoltán, Tömörkény István, Bródy Sándor, a későbbiekben pedig már Csathó Kálmán, Szabó Lőrinc, Harsányi Zsolt, Zsigray Julianna, Fekete István, Benedek Marcell, Radnóti Miklós, Kassák Lajos vagy éppen Márai Sándor írásait. Kitűnő írógárda szolgálta tehát a lapot, de már a lap indulására felfigyelt az egész ország, mely Gárdonyinak a lapban folytatásokban megjelent regényeinek is köszönhető. Mikszáth Kálmán Szent Péter esernyője című regénye is itt jelent meg először. Jókai Mór két regénye is emelték kezdetben a hetilap nivóját.

Az *Új Idők*, a vidéki értelmiségiek - tanítók, jegyzők, orvosok, papok - lapja, inkább népi-nemzeti, vagyis konzervatív beállítottságú volt. Bevételeiből futotta egy huszonnégy kötetes lexikon kiadására, ajándékol előfizetőinek.

Mialatt az *Új Idők* az úri, hivatalnoki középréteg köreiben a legnépszerűbbek közé tartozó lap volt, több mint tízezer példányszámával, addig a *Nyugat* csupán néhány száz példányával az urbánus alsó-középrétegek lapjának számított. A *Nyugatban* megjelent a XIX. század második felében bevándorolt galíciaiak utódainak szellemi öröksége: az idegenség érzését kiváltó zsidó folk-lór is.

Az *Új Idők* az igényes olvasóközönséghez szólt, a *Nyugat* viszont mindenkihez: az elidegenedett nagyvárosi tömegekhez, az önmagát képviselni, de még igazgatni sem képes munkásosztály szociális forradalmat óhajtó tagjaihoz, a Monarchia belső ellenségeihez.

Herczeg lapja megjelenésének ötvenedik évfordulóján az *Új Idők*et a szerkesztő a családi lap kategóriájába sorolta. Az újság oldalain igényes szépirodalmat, ismeretterjesztő és művészeti írásokat, publicisztikát, és természetesen a szerkesztői üzeneteit találhatták az olvasók.

Az *Új Idők* szerkesztője az ország irófejedelmének tartott, jelentős politikai karrierrel büszkélkedő (évtizedeken át konzervatív

kormánypárti országgyűlési képviselő, majd felsőházi tag) polgári életszemléletű Herczeg Ferenc (1863-1954) saját lapjában egyébként rendszeresen publikált: a magazinban ötven év alatt több mint kétszáz elbeszélése, huszonkilenc regénye és több száz publicisztikai írása jelent meg.

Talán úgy jellemezhető legjobban a két lap közötti kvalitásbeli differencia, ha az *Új Idők*et a régi korok hierarchikus rendjét tiszteletben tartó hagyományok folytatójaként, a *Nyugatot* pedig a jövő proletariátusának kezében érvényesülő hanyatlás jeleként értelmezzük.

A monarchia szellemi erejét felidéző *Új Idők* végül 1949-ben szűnt meg. Hatása ma már csekély, hiszen kevesen ismerik, ugyanis a hathatós négy évtizedes kommunista, majd az azt követő liberális propagandának köszönhetően az értéktelenebb lapokra tevődött hangsúlyeltolódás áldozatává vált.

Sajnálatos tény, hogy a ma használatban lévő tankönyvek csupán a silány minőségű, kis példányszámú bomlasztó lapot idézik fel, ráadásul hamis jelzőkkel. A *Nyugat* ugyanis a közfelfogással ellentétben nem vált - nem válhatott - a kor irodalmára nagy hatással lévő lappá. Ezt megakadályozta példányszáma, és olvasókora is. A későbbi tudatos hamisításoknak köszönhetően azonban mára szinte dogma lett a *Nyugat* tanítása.

Mindezen hazugságok ellenére azonban mégis hiszem, hogy hamarosan eljön egy tisztább kor, amikor igaz elismeréssel beszélhetünk majd a ma és a múlt elhallgatott írásairól ...

Habár Herczeg Ferenc igazi dicsősége a két világháború közötti korra, a Horthy-korszakra esik, ez időre már szükségképpen hanyatlók írói ereje. Herczeg ugyanis szemléletének alapjaiban liberális. Ennek a liberalizmusnak az ellenforradalom idején már semmi társadalmi alapja nincs. A forradalmakkal szemben természetesen az ellenforradalom oldalán volt, de úri ízlése undorodott az ellenforradalom módszereitől. A dszentrihez történt asszimilációja természetesen



*Herczeg Ferenc siremléke a farkasréti temetőben*

magyar nacionalistává teszi, s minthogy ez a magatartás köti az ellenforradalomhoz, a szélső sovinizmusnak lesz a szószólója. A fasisztától azonban undorodott, illetve a német fasiszmussal szemben az olasz fasisztától várt valamit, ami jobban megfelelt az ő társadalmi elképzelésének. A Horthy-korszak uralmi rendje viszont nagyon is ragaszkodott hozzá, mert az ellenforradalmat vállaló írók közt ő volt a legszínvonalasabb. És régóta igazán népszerű volt igen széles olvasóköri körben. Ezért megkapott minden elismerést, minden megtiszteltetést. Ő pedig vállalta az írófejedelem egyre kétesebb értékű szerepét. Politikai tekintély lett, a nacio-

nalizmus szellemi irányítója abban az időben, amikor ez a nacionalizmus már a fasiszmusnál tartott, amellyel ellenszenvezett. A valódi fasiszták lassanként belső ellenzéknek tekintették. De nem volt hová hátrálnia, mert aki antifasiszta volt, az ellenségének tudta.

A Horthy-kor évtizedeiben ha voltak is sikerei, egyre gyengébb műveket írt, és jó kritikai érzéke lévén, ezt neki magának is éreznie kellett. Így jutott el ahhoz, hogy vizsgálat alá vegye önnönmagát. Belekezdett önéletrajzi köteteinek írásába. Ezek az emlékezések és vallomások (*Emberék, urak és nagyurak, A várhegy, A gótikus*

*ház*) megint legjobb erejében mutatják. Ha nem is értette pontosan mindig a körülötte kavargó jelenségeket, kitűnő dokumentumok egy korszakról, és érdekes megfigyelések egy értékes emberi lélek fejlődéséről, egy emberről, aki nagyobb lehetett volna, mint amilyen végül is lett. Kár, hogy önéletrajzát végül is nem tudta befejezni. Pedig hosszú életet élt.

A felszabaduláskor már nyolcvankét éves volt. Saját bevallása szerint most már semmit sem ért a világból. De még kilenc évet élt teljes visszavonultságban. Kilencvenegy éves volt, amikor meghalt.

(Összeállította: BOÁ)

## Tiborc úr karácsonya

### Részlet Nyíró József Kopjafák című könyvéből

Isten nyugtassa szegény Tiborc urat, végre ő is megpihenhetett. Pát évig még látszik a sírja, aztán annak is vége lesz. Senkije sincs, aki gondozza. Pedig apja az öreg Baczó Dani még gazdag ember volt, de a fiának, ki a háború után mindenünnen kikopva hazavetődött, már csak az ősi kúria maradt. Az is egy nagy pusztá telek közepén omladozott. Az egyetlen valamirevaló szobában lakott, melyben egy húrnélküli gitár, pár poros koszorú, avult jelmezek lógtak, öblös pipák ásitottak a disznóbőrbe kötött ósdi könyveken. Pár antik bútor sötétlett még a szobában s egy laposra ült bőrszék.

A képek a falon feketésre sültek, s az olaj régen felpattogzott, lekopott róluk. Rombadólt múlt volt körülötte, de hogy a mogorva, szóval szívében mi volt, senki sem sejtette. Senkivel sem érintkezett egész esztendőben és olyan keserű, furcsa volt az egész ember, mintha az ördög a zsebébe kölyközött volna.

Karácsony körül aztán rájött a bolondja. Mikor az első szekér karácsonyfa havas, agyig sáros kerekkel leereszkedett az erdőből, Tiborc úrral többé ne lehetett bírni. Ünneplő ruhába öltözött és átszellemülten újságolta mindenkinek:

Nekem már megkezdődött a szent ünnep!



Összevásárolt legalább tíz szekér karácsonyfát. Elviselhetetlen izgalom fogta el, mikor meglátta az üde, frissen behavazott, tiszta fiatal sarjakat.

Igazi anygalkézbe való portéka! – dicsérte a székely, aki hozta, de Tiborc úr ráivallt.

Ez? Két léjt nem ér az egész! Hát karácsonyfa ez? – Hiszen ez vén is, kopac is, a levele is hull, a hegye is le van törve.

Má pedig akit én hozok, ijjen nem termik még a Jeédus jászla körül sem! – méltatlankodott a székely, de Tiborc úr szinte megette haragjában.

Nekem beszélsz, te! Nekem, aki a piszkáról megmondom még azt is, hogy a nyáron milyen madár szállott reá? ... Nézd meg ezt a

holmit! Görbe, mint a nagyanyád, szárazbetegségben szenved, s csak a fagy tartja össze az egészet!

A világ minden kincséért egyetlen darabot ki nem engedett volna a kezei közül. Egyetlen darabot a földre nem szabadott dobni. Vas-cövekkel lyukakat veretett a fagyott földbe és szép sorjában el kellett ültetni mind az udvarán. Karácsonyra egész fenyőerdő vette körül az omladozó házat, és illata betöltötte a falut.

- Jön a fiam! – újságolta boldogan.

A fia azonban sohasem jött. Mindenki tudta róla, hogy már régen meghalt. Három vagy négy éves korában a kutyája átharapta a torkát. A felesége szintén belepusztult a tragédiába. Ő valahogy kibirta, csak minden karácsonykor hazavárja. Játékokat vesz, karácsonyfát állít, minden pénzét rákölti, intézkedik, szaladgál, haragos és a két szeme ragyog. Az egyszerű székelyek részvétellel szépitik az örült jótékony álmát.

- Ritkaszép gyermek az úrfi – dicsérik. – Tavaly láttam. Kemény legén lesz belőle.

- Apja fia! – henceg ilyenkor a vén gavallér.

Ünnep szombatján aztán gögösen kiadja a parancsot a vén gazdasszonynak.

- Nézze Istókné! Ma korán feladja a vacsorát és hazamegy. Gondja legyen rá, hogy senki se zavarjon!

Estefelé izgatottan sétál a szobában és vár. Mikor a félötös vonat elzúg a kertje lábánál, meggyújtja a lámpát, és percnként nézi az óráját. Régen kiszámította, hogy félórába kerül, míg a fia bejön az állomásról. Öt óraker azután sápadtan az ajtóhoz megy, reszkető kezét a kilincsre veti, és széles mozdulattal kitarja. Pillanatig áll, majd boldogan felkiált, beleölel az üres levegőbe és hosszan, hosszan csókol egy láthatatlan gyermeket.

- Kicsi fiam! Édes kicsi fiam!

Maga előtt forgatja, simogatja.

- Tyűh, de megnőttél! – Nem fáztál át? – Jól utaztál?... De mekkora legény lett belőled! ...



Később szíven megvacsoráztak kettecskén. Vacsora közben titokban az asztal alatt megráz egy kis csengettyűt.

- Hah! Mi az? – lepődik meg álnokul, de mindjárt ráüt a homlokára. – Hát persze! Ma jön az angyal!

Így telik az angyalvárás ideje. A vén színész halálos komolyan megjátsza. Drága, meleg mesével készíti rá gyermekét. Az arca még sápadtabb lesz, feszült csontjainak körvonalai kiülnek, és annyira szédül az izgalomtól, hogy az asztalba kell kapaszkodnia. Hideg ujjaival alig találja meg a kis ezüstcsengőt, hogy újból megrázza.

Most hirtelen felugrik s kivágja az udvarra nyíló ajtót, ahol a földbeszúrt karácsonyfák erdeje sötétedik. Fekete, díztelen a kép, de ő úgy látja, hogy fénytől szikrázik a sok karácsonyfa, mintha az égbolt összes csillagai rájuk ereszkedtek volna, és angyalok sétálnak köztük finom hegedűkkel az álluk alatt. Az ágak a szépségtől, gazdagságtól roskadoznak, és élő madárkák röpködnek, kacagnak a gallyak között. A magasságokból gyenge hó hull a fákra, és sejtelmek lebegnek a távolodó sötétség mélyén. Illat és zene száll hozzá a gyönyörű világból, s milliő gyertyácska lobog az ágak csúcsain. A falut körülvevő hatalmas fenyőerdők is kigyúlnak, és arannyá változik körülöttük az ég, hó, minden.

A puszta Őrszikla is úgy látszik a tetején felnyúló ember alakú szirtdarabbal, mintha egy fehérharisnyás székely legénke verset mondana az Istennek. A vén színész lelkesen körülnéz. Tisztán hallja, hogy kis fia felujjong és érzi, mint tépi ki magát kezei közül, hogy a csodák közé rohanjon. Tiborcz úr csak áll egy darabig s nagy kölépcsőn és könnyei peregnek. Majd gyermeke után siet, megfogja a láthatatlan kezét, és szelíden azt mondja:

- Most köszöntük a megszületett Jézust!

Mindketten felemelik tekintetüket az égre és énekelnek:

„*Dicsőség! Dicsőség mennyben az Istennek! ...*”

Az elpusztult, rekedt hangok szállanak remegő áhitattal és az ének végén magához öleli az öregember a hozzá legközelebb hajló fenyőágot, megcsókolja, és háromszor azt mondja:

- Jézus, én hiszek benned! Jézus, én hiszek benned! Jézus, én hiszek benned!

A faluban kutyák ugatnak, zajok kelnek, de ők semmit sem halanak, tovább énekelnek az angyalról, a csordapásztorokról, a jászolfáról, amelyben a gyermek nyugszik, a barmokról, melyek reá-lehelnek, hogy meg ne fagyjon, az istálló varázsáról, a betlehemi puszta titkairól. Aztán számbaveszik a bőséges ajándékot és mikor kis fia torkig telik a boldogsággal, a vén színész kiáll a fák közé és büszkén így szól:

- Most eljátszom nektek kedvenc szerepemet.

Nagy, klasszikus mozdulatokat tesz, és akadozva deklamálni kezd az „Ember tragédiájá”-ból.

„*Uram! Rettenő látások gyötörnek, /És nem tudom, mi bennök a való! /Óh mondd! Óh mondd! Minő sors vár reám?*”

Szemei elsötétednek, feje lecsügged, áll némán, hosszan. Alakja fölé hófelhők gyűlnek, a havasok közül szél kavargó elő, a karácsonyfák fagyott gallyai összeverődnek, a csillagok egymásután kialszanak és kietlen sötétség borul a falura. A szegény ember megrázkódik, és szomorúan panaszkodik:

- Valaki eloltotta az összes gyertyákat! Rossz, gonosz ember volt! ...

Árván visszacammog a szobába, de a kölépcsők tetején még egyszer visszafordul és belesikoltja fia nevét az éjszakába ...

Így ment ez évről-évre a mostani karácsonyig. Az idén azonban hiába várta Tiborcz úr a szent fával az erdőkből leereszkedő szekereket. Nem jöttek. Nyugtalanul szaladt az emberekhez, hogy megsürgesse.

Az idén nincs karácsonyfa, tekéntetes úr, - rázták a fejüket a székelyek. – Betiltották az erdőt. Ezertől-ötezerig büntetik, aki csak bé is meri tenni a lábát az erdőbe. Ezen túl az angyalnak es lopnia kell ...

Letörtén fordult ki az ajtón. Nem is halotta a székelyek keserves panaszait.

- Biza, szegény karácsonyunk lesz. Jézus es lerongyolódott.

Ez az álom volt egész élete és most ennek is vége. A meghalt gyermekét ölték meg. Mit csináljon? Félt a puszta udvarra kitekinteni is. Beleroskadt a székbe és töprengett órákig. Végre elhatározáshoz jutott. Kitétt maga elé egy árkus papírost és írni kezdett:

„Tudom, hogy bolondnak tartanak az emberek. Köszönöm nektek, hogy ennyivel is megkönnyítették az életemet. Minek tiltakoztam volna ellene? A mai világban örülség bolondnak nem lenni ... Tudom, hogy a kis fiam meghalt négyéves korában. Soha, soha nem jön vissza. Tudom. Mindent tudok. Tudom, hogy megbuktam az életben is, a színpadon is, de ez volt az utolsó szerepem, a végső, a nagy, áldott játék, a boldogság és értelem, az egyetlen, amelyért érdemes még élni. Semmim sem maradt a világon, csak ez az álom a halott fiammal. Most ennek is vége! De ha gyermek nincs, értelme sincs a világnak... Isten, vén ügyelő, jöhet a függöny.”

Írt, írt zavartan, rendszertelenül, rapszodikusan, hol imádkozva, hol káromkodva, míg éjféli misére harangoztak. Akkor eldobta a tollat és nézte, hogy haladnak el a lámpásos emberek az ablaka alatt. Azok is maguk életének utolsó játékára mennek! – mondotta önmagának.

Elgondolkozott, majd hirtelen magára terítette a bundát.

A dombon ülő kis falusi templom már tele volt. A székelyek mogorván ültek a padokban és szídták a cudar életet szent Józsefnek, aki a betlehemi jászol mellett állott szobor képiben.

- Kutya világ ez, Jóska bácsi!

Egy-egy vénasszony odalépett a gyertyácskák sűrűn kivilágított bölcsőcskéhez és keserűen nézte a mosolygóra festett csecsemő-szobrot.

- Az idén biza elmaradhattál volna!

- Legalább neked legyen jókedved, lelkem, - gügyögött hozzá a másik – mert biza nekünk nincs.

A pap az öreg színészre nézett, mintha csak neki kántálná:

„*Christus natus est nobis!*”

Tiborcz úr bólintott rá és roskadtan ült a helyén. A szájak páráltak a csikorgó hidegben, a bajszok, szemöldökök zúzmarásak lettek, kívül vihar is indult. Lassanként felmelegedtek belül is és a misztérium ékessége megfogta a lelküket. Sokan forró könnyel behunyták szemüket és szerettek volna örökre elaludni a jászolka mellett. A fagyott harangkötelek dermedten csüngtek le a toronyból, de az orgona ujjongott, s a felmutatott fehér ostyán átsütött a fény. Kis csengettyű cincogott, s a hirtelen támadt csendben a lehajtott emberfejek fölött egy elragadtatott parasztleányka önfeledten kiáltott fel a nagykendők közül:

- Oh be szép játék ez, édesanyám!

Tömjén-, fenyő- és borillat szállt szét a templomban, a gyertyák nyúlánk lánggal lobognak, mert a vihar hallhatólag fokozódik. Az erdők nyögnek, a fák csontzörgése hallszik, mintha fellázadt halottak menetelnének az egek mélységben, hogy számadásra vonják Isten-

tent, s a nyomukban kavargó hóleplek eltépett szemfedőik volnának. És ott a belső fényességben a küldő vihar mellett gondolta ki a vén színész játékának utolsó felvonását.

A misének vége van. Az emberek már a padok tetején gyűjtogatják a hólyagos bendőlámpát, hogy a fényénél hazamenjenek. Tiborcz úr összevonja magán a nyeszlett bundát és megindul a sekrestye felé, ahol a pap éppen akkor dobja le magáról a miseruha utolsó darabját.

- Boldog ünnepeket, főtisztelendő uram!

- Ah, a művész úr! – símul a pap. – Hogy van, hogyan van!

- Rosszul! – feleli nyersen a vén gavalér.

A pap mehökkent arcot ölt.

- Ugyan! Mi baja?

- Beteg a kicsi fiam! – remeg Tiborcz úr.

- Nem is tudtam – mutatja a részvétét a pap, aki jól ismeri a szerencsétlen ember fixa-ideaát. Igen nagy baj, de ne csüggjen, gyógyítja a Kisjézus.

- Éppen a Kisjézus ügyében jöttem – hebeg zavartan a sínész. - Kissé talán szokot-





lan a kérésem, de nagy jót tenne vele, ha teljesítené.

- Hogyne, hogyne! – dédelgeti a pap Tiborc urat. – Legyen kérem teljes bizalommal hozzám. Mit tehetnék az érdekében?

A vénember a szíves hangtól bátorságra kap és megragadja a pap kezét.

- Engedje el kérem a fiamhoz a Kisjézust!

A papnak eláll a lélegzete a meglepetéstől.

- A Kisjézust? Az Ön fiához? Hogy képzelem?

- Ne tagadja meg ezt az örömet egy beteg gyermektől! – esdekel a színész.

- De uram! – húzódik a pap. Hogy én vegyem le a betlehemi jászol szobrát az oltárról és adjam oda önnek, hogy vigye el a képzeletbeli fiának?

- Az nekem nem szobor lesz, - mondja keményen a színész – hanem Isten fia.

- Hiszen az az, - röstelkedik a pap – de ...

- Mint a két szemem fényére, úgy vigyázok rá – ígéri Tiborcz úr.

- Tudom, tudom, de ... mégse lehet. Nem lehet. Nagyon sajnálom.

Kétségbeesetten ismétli Tiborcz úr: - Nem lehet! – és görnyedten távozik. A szobor előtt megáll. Még nincs eloltva körülötte a gyertyalángfűzér. Nézi egy ideig, de nem szól semmit, csak sóhajtva elindul a templomajtón át. Kitekint az éjbe, amelyben a lámpásos emberek birkóznak a viharral.

A pap előbb ránéz a szoborra, aztán a távozó öregemberre. Sápadt ő is. Nincs tisztában önmagával. Nem tudja, hogy kötelességet teljesít-e, vagy bűnt követ el, de úgy érzi, hogy ezt a sír szélén tátongó öregembert nem szabad üres kézzel elengednie.

- Művész úr! - kiált utána. – Vigye hát a szobrot!

Ömaga lép fel az aranybetlehemhez és kiemeli a kis, hideg jézus-testet.

Tiborcz úr mohón rejti el a mellén az öreg bunda ráncaiban, és gyerekesen feddi a papot:

-Hogy megfázott szegényke!

És búcsúzás nélkül tűnik el az éjszakában.

Már nem érzi a dermesztő hideget, a csontjain sípoló szelet, a hóvihar fehér veszedelmét. Nem hallja az erdők sötét kínját, hogy a magas hegyek halált kiáltanak a népre. Sejtelve sincs róla, mit reszketnek a vadak és emberek vackaikon, nem hallja a természet ítéletmondását a nyomorult emberiség fölött, a halál kaszafenesését, az átkokat, gyűlöletet, nyomort, megaláztatást, szenvedéseket, bűnöket és egyéb emberi szörnyűségeket. Csak a kis faszobrot érzi, s mikor nem látja senki, maga elé tartja a magatehetetlen gyermeket, és ott a vad világ közepén az örök emberi szomjúság lázával üvölti:

- Hiszek, hiszek tebenned gyermek!

A pap mégsem tudott megnyugodni. Titkon nyomon követte a színészt, s megbújt az öreg ház ablaka alatt. A csillogó jégvirágok között leste, hogy mit csinál a szoborral az örült.

Tiborcz úr örömtől ragyogva sűrög-forog. Felrántja a fekete szekrény ajtaját, s egy öltre való játékot vesz ki belőle. Hátaslovat, kardot, csákót, gőzmasinát, s egyéb gyermek-gyönyörűségeket. Lenge szennyesfehér, hosszú cigányhaja arca elé hull, ahogy ölibök hajlik és biztatja a két gyermeket: Jézust, s a halott fiát:

- Játsszodjatok szépen!

Bizonyos, hogy testi szemekkel látja is a gyermekek játékát, és együtt kacag velők, mikor felmászna a falóra, fejökbe húzzák a

csákót, suhintanak a karddal, vagy összedugják aranyfejüket a mesés könyv felett.

A pap elkáprázva nézi.

A vihar is elült és olyan csend van, hogy hallani lehet az ablaküveg csengését, amint a fagy körmöl rajta. Később azt mondja a vén színész:

- Mára elég volt, gyermekek! Szépen feküdjetek le!

Megbontja az ágyat, gondosan felpuhogatja a párnákat.

- Te Janika belül fekszel, én a szélén, Jézuska közből!

Karjaiba veszi a szobrot, meghintázza, meg is csókolja, és óvatosan lefekteti, betakargatja.

- Aki leghamarabb elalszik, az holnap kap valamit!

Most már a szobában is csend van. Az öreg lábujjhegyen odamegy az asztalhoz, felüti a bibliát, hogy szokásos estvéli imádságát elmondja. Arca átszellemlül, ahogy dörmögi:

„*Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa. Boldogok a szelídek, mert ők bírják a földet. Boldogok, akik tűrnek, mert ők megvigasztaltatnak. Boldogok, akik éheznek és szomjúhozóak az igazságot, mert ők megelégtettek. Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek. Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent. Boldogok a békességesek, mert Isten fiainak hivatnak. Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a mennyeknek országa...*”

A pap az ablak mellett hirtelen lerántja a fővegét és megdöbbenve, dideregve feltekint az égre:

- Istenem bárcsak és is ilyen bolond lehetnék!

A hó szakadatlanul hull, s a fehérbe temetett kis székely háznak csak a kivilágított ablakszeme látszik...

*Babay József*

## Karácsonyi legenda

*A földön akkor béke volt,  
A hold az éjnek éke volt  
A föld, a fű, a rét dalolt,  
És minden dal oly méla volt...  
És szálltak édes illatok,  
Magukba szívták a csillagok.  
Különös volt az ég s a föld...  
Zöld volt a kék s kék volt a zöld.*

*A kis számár csak mendegélt.  
Mellette szent József regélt.  
Kezében egy nagy bot vala  
Ó, trallala, ó, trallala...  
A kis számaon trallala  
Nyereg helyett szőnyeg vala  
Ne kelljen hosszan járnia:  
E szőnyegen ült Mária...*

*Hallgatták a paták dalát,  
Igy utazott a Szentcsalád.  
S ó, éjjél, mely csodát terem:  
Messziről feltűnt Betlehem!  
Kis istállóba szálltak ők  
Barmok között megháltak ők,  
S míg háltak, nyíltak ablakok  
S beszálltak fényes angyalok.*

*És lőn hozsanna-ária,  
Szent Gyermeket szült Mária...  
Szent Gyermeket, Isten Fiát  
Ó, áldassatok, Máriák!  
Ó, trallala, hát trallala  
Azt zengje szívünk szent dala,  
Hogy egy jászolban valaha  
Mosolygó Újszülött vala...*

*Megjelent az Új Idők 1932., 52. számában*



*Lelkem nyugodtan, csöndesen/ Átszál a nagy világon./ Imádkozom, hogy Jézusom/ Minden szegényt megáldjon.// Ágyamra dőlök s álmodom/ Egy régi, édes álmot:/ Boldog, ki tűr és megbocsát./ S ki szenved, százszor áldott! (Reviczky Gyula: Karácsonykor)*

(30 éve hunyt el Szemlér Ferenc, romániai magyar költő.)

Szemlér Ferenc versei

## NYUGTALAN MADARAK

Reggel nyugtalan madarak  
nyüzsögnek ablakom alatt.



Ébredj! Ugorj fel! Nyisd ki! - peng  
csőrük a hűvös üvegen.

Felhős az ég, havas a táj:  
morzsát keress, magot dobálj!

Szívedet tárd, törd, szórd nekünk! -  
kopogják egyre odakünt.

## TÉLI TÁJON

Valaki megy a téli tájon.  
Fölötte hó, alatta jég.  
Hogy óvakodjék, hogy megálljon,  
mindegyre rákiáltanak.

Folyók, mocsarak jege vékony.  
Szakadékot takar a hó.  
Bármerre tart, a föld csalékony,  
örvény a víz és buktató.

Akármit szólok, rám se hallgat.  
A füle süket. Szeme vak.  
Nem hall vészjelt, csak diadalmat  
Célt lát, nem öldöklő havat.

Átlép-e léket, ér-e partot:  
ködös szemem nem látja még.  
Ő megy. Mind bátrabb, mind kitartóbb.  
Fölötte hó. Alatta jég.

## VIHAR ELŐTT

Nőnek a felhők, mint a bánat,  
tolongnak a ködök  
hegyeimnek csipkés taréján,  
bomló fejem fölött.



Tornyos testük dohogva hajlik  
egyre alább-alább,  
szaguk megérzi és lihegve  
lélegzik a világ.

Szél nem fúj, értelmetlen ösztön  
hajtja összebb süket  
csendjünkben harapásra készen  
álló tömegüket.

Észak és dél egyként sötétül,  
egyként kelet s nyugat.  
Vigyázz! Erdőkbe, barlangokba  
Bújj el, rejtsd el magad!

Valami feszül fenn az égen,  
Kört-álló farkasok  
Fogaihoz hasonló fények  
Csillámlása ragyog.

Nőnek a felhők, fenevadként  
Rázzák szőrös fejök,  
Fejem fölött, hegyeim fölött,  
Egész Erdély fölött.





## Karácsonyi mese

Nagyapánk ott ült szokott helyén a kandalló mellett, s olykor egy-egy bükkfahasábot vetett a sziporkázó tűzre. A szüzdohány füstje kék felhőbe burkolta pipázó alakját ott a nagyszoba végiben, s ezüstös szakállán olykor megcsillant a láng.

Mi gyermekek a mennyezetig erő, gyertyafényben izzó karácsonyfa körül álltunk elfogódottan, és izgalomtól elmeredt szemmel, és sóvár pillantásokat vetve a karácsonyfa alatt fölhalmozott ajándékokra, hűségesen elénekeltük a Mennyből az angyal összes verseit. Ének után apám fölolvasta a betlehemi csillag történetét a Bibliából, elmondtuk közösen a karácsonyi imádságot, s azzal nekiestünk a játékoknak, akár karámba szorított birkanyájnak az éhes farkascorda.

Kis idő múltával nagyapánk megszólalt ott a kandalló mellett a maga érdes vénemberhangján:

- Aztán tudjátok - é - kérdezte -, hogy miképpen keletkezett tulajdonképpen a karácsony?

- Akkor született a Jézus Krisztus - felelte Margit húgom okosan új babaháza előtt térdepelve, s nagyapánk bólintott rá.

- Ez igaz - mondta - mert hogy ő volt az Úristen legnagyobb karácsonyi ajándéka az emberi világ számára. De maga a karácsony már régen megvolt akkor. Ha ideültök mellém a tűzhöz, elmondom, hogyan keletkezett.

Köréje gyűltünk a szőnyegre, mindegyikünk valami új játékot cipelve magával, s figyelmesen lestük a száját, mert nagyapánk nagyon szép és érdekes meséket tudott ám.

- Hát az úgy volt - kezdte el, miután nagyot szippantott a pipájából -, hogy réges-régen, amikor Noé apánk unokai megépítették volt a Bábel tornyát, s annak ledölte után nem tudták megérteni egymást többé, mert az önzés összezavarta a nyelvüket, az irigység és az elfogultság egyre jobban és jobban kezdett elhatalmasodni ezen a földön. Aki nem volt olyan ügyes, mint a szomszédja, azt ölte az irigység, hogy a másíknak szebb háza van. Aki rest volt megművelni a földjét, az irigyelte azt, akinek szebb bűzája termett, s mikor az irigykedés már igen-igen elhatalmasodott az embereken, akkor megszületett belőle a gonoszság. A rest lopni kezdett, a tolvaj gyilkolni, s a kéregető rágyújtotta jótevőjére a házát. Addig-addig, hogy egy napon aztán az Úristen odafönt az, égen megsokallotta az emberek gonoszságát, s rájuk szabadította a sötétséget és a hideget.

A nap eltűnt az égről, a vizek befagytak, s a rablógyilkos számára nem termett többé semmi az elrablott földön. Nagy fázás, éhezés és pusztulás következett ebből az egész emberi világra. Mikor pedig már közelített erősen az idő, amikor minden emberi életnek el kellett volna pusztulnia a földön, az Úristen odaintette maga mellé kedvenc angyalát, a Világosságot, és ezt mondta neki: „Eridj le, hú szolgám, s nézz körül a földön, melyet

mohósága miatt pusztulásra ítélt. Vizsgálj meg minden embert, asszonyt és gyermeket, s akiben még megtalálsz egy csepp kis nyomát a jóságnak, annak gyújtsál gyertyát a szívében, én pedig majd az utolsó előtti napon alánézek a földre, s ha csak egy kicsike világosságot is látok rajta, megkönyörülök az emberi világon, s megváltoztatom az ítéletet, amit kiróttam rája.”

Ezt mondta az Úristen, s a Világosság angyala alászállott a földre, hogy teljesítse a parancsot.

A föld sötét volt és hideg. Mint a csillagtalán, zimankós téli éjszaka, olyan. Az emberek tapogatódzva jártak az utcákon, s akinek még volt egy darabka szárazra fagyott kenyere, az elbújt vele a pincék mélyére, hogy ne kelljen megossza mással. Egy birkabőr bundaért meggyilkolta apját a fia, s akinek még tűz égett a kemencéjében, az fegyverrel őrizte szobája melegét a megfagyóktól. Az angyal nagyon-nagyon elszomorodott, hogy hasztalan járta az emberi világot, mert nem talált benne sehol egy fikarcnyi jóságot sem.

Lassanként kiért a városból, s ahogy a dülőúton haladt fölfele a hegyek irányába, egyszerre csak összetalálkozott a sötétben egy emberrel, aki egy döntött fát vonszolt magával kínlódva. Kíéhezett, sovány ember volt, s csak szakadt rongyok borították a testét, de mégis húzta, vonszolta magával a terhet, bár majdnem összerokkadt a gyöngeségtől. „Minek kínlódsz ezzel a fával? - kérdezte meg az angyal. - Hiszen ha tüzet gyújtánál belőle magadnak itt, ahol állsz, megmelegedhetnél mellette.”

„Jaj, leltem, nem tehetem én azt - felelte az ember. - Asszonyom s kicsi fiacskám van otthon, kik fagnak meg, s olyan gyöngék már, hogy idáig nem jöhetnének el. Haza kell vigyem nekik ezt a fát, ha bele is pusztulok.” Az angyal megsajnálta az embert, és segített neki a fával, s mivel az angyaloknak csodálatos nagy erejük van, egyszerre csak odaértek vele a sárból rakott kunyhóhoz, ahol a szegény ember élt.

Az ember tüzet rakott a kemencében, s egyszeriben meleg lett tőle a kicsi ház, s míg egy sápadtra éhezett asszony s egy didergő kisfiú odahúzódtak a tűz mellé melegedni, az angyal meggyújtott egy gyertyát az ember szívében, mert jóságot talált abban.

„Édesanyám, éhes vagyok...” - nyöszörögte a gyermek, s az asszony benyúlt a rongyai köze, elővett egy darab száraz kenyeret, letörte az egyik sarkát, s odanyújtotta a gyermeknek.

„Mért nem eszed meg magad a többit? - kérdezte az angyal. - Hiszen magad is olyan éhes vagy, hogy maholnap meghalsz.” „Az nem baj, ha én meghalok - felelte az asszony -, csak legyen mit egyék a kicsi fiam.” S az angyal ott nyomban meggyújtotta a második gyertyát is, és odahelyezte az asszony szívébe.

A gyermek leharapott egy kis darabot a kenyér sarkából, aztán megszólalt: „Édesanyám, elhoz-





hatom két kis játszótársamat a szomszédból, ők is éhesek, s nincs tűz a házukban. Megosztanám velük ezt a kis kenyeret meg a helyet a tűznél!" Az angyal pedig meggyújtotta a harmadik gyertyát is, és odaadta a kisfiúnak, aki boldogan szaladt ki a gyertyával a sötét éjszakába, hogy fénye mellett odavezesse kis társait a tűzhöz és a kenyérhez.

S pontosan ekkor érkezett el az utolsó előtti nap, és az Úristen alánézett a földre, s a nagy-nagy sötétségben meglátott három kis pislákoló gyertyalángot. És úgy megörvendett annak, hogy az angyal mégis talált jóságot a földön, ha nem is többet, csak hármat, hogy azon nyomban megszüntette a sötétséget, visszaparancsolta a napot az égre, s megkegyelmezett az emberi világnak.

S azóta minden esztendőnek a vége felé az Úristen emlékeztetni akarja az embereket arra, hogy a gonoszság útja hova vezet, s ezért ősszel a napok rövidülni kezdenek, a sötétség minden este korábban szakad alá, és minden reggel későbbben távozik, hideg támad, és befagynak a vizek, s a sötétség uralma lassan elkezd megfojtani a világot. Mi emberek, pedig megijedünk, s eszünkbe jut mindaz a sok rossz, amit elkövettünk az esztendő alatt, és amikor eljön a legrövidebb nap, és a Világosság angyala alászáll közénk jóságot keresni, egyszerre mind meggyújtjuk a karácsonyfák gyertyáit, hogy az Úristen, ha alátekint, fényt lásson a földön, s megbocsássa a bennünk lévő jó miatt a bennük lévő rosszat.

- Ez a karácsony igazi meséje - fejezte be nagyapánk ott a kandalló mellett azon a régi-régi karácsony estén -, én pedig azért mondtam el nektek, gyerekek, hogy, megjegyezzétek jól, és emlékezzetek reá. Mert ez a mi emberi világunk újra építeni kezdi a Babel tornyát, melyben egyik ember nem értheti meg a másikat, jelszavakból, hamisságokból, elfogultságokból és előítéletekből, s jönni fog hamarosan az irigység is, a rosszindulat, meg a gonoszság, melyek miatt az Úristen újra pusztulásra ítéli majd az embert. Tolvajlás és gyilkosság fog uralkodni a földön, s ha a nyomorúság és a nagy sötétség rátok szakad majd, akarom, hogy emlékezzetek: csak a szívetekben égő gyertya menthet meg egyedül a pusztulástól.

*A költő és a macska, Te és a világ című könyvből  
Wass Albert*

**Kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog újesztendőt kíván mindannyitoknak a szerkesztő néni és továbbra is várom leveleiteket a következő címre:**

**B. Osvát Ágnes**

**540.477 Marosvásárhely (Targu Mures), str.  
Armoniei nr. 22 ap. 13, jud. Mures, Románia.  
Telefon: 0040265/249.918, 0040365/803.670 vagy  
0040770173128E-mail: osvathagnes@gmail.com  
osvathagnes@rdslink.ro osvathagnes@citromail.hu**

Csányi György

## Télapó kincsei

*"Télapó! Télapó!  
Hol van a te házad?  
Ki adta? Ki varrta  
báránybőr subádat?  
Meleg, jó szívednek  
honnan van a kincse?  
Zimankós hidegben  
van, ki melegítse?"  
Szánomat szélesebb*



*három pejko húzza,  
kucsmás fenyők között  
kanyarog az útja.  
Nagy piros szívemnek  
jóság a kilincse,  
s édesanyák mosolygása  
a legdrágább kincse.  
Hidegben nem fázom  
egyetlenegyszer sem:  
az ő bársony pillantásuk  
átmelenget engem.*



## Szilveszteri szösszenetek

- \* A WORD elszáll, AZ írás megmarad.
- \* Mindenki jó valamire. Ha másra nem, hát elrettentő példának.
- \* Több férfi hagyná ott a családját, ha tudná, hogyan kell összecsomagolni.
- \* Ajándék szesznek ne nézd a fokát!
- \* Olyan nincs, hogy valami nem sömnyítő!
- \* A pénz nem boldogít. Egy ember, akinek 3 milliárdja van, semmivel sem boldogabb, mint akinek csak kettő van.
- \* Alkoholista az, aki annyit iszik, mint mi, csak ellenszenves.
- \* Mindig a főnök végzi a feladat oroszlán-részét: üvölt.
- \* Attól, hogy valakit nem értenek meg, még nem művész!
- \* Van, aki sakkozni bokszolókkal, bokszolni sakkozókkkal szeret.
- \* Ha a cápa valakinek a tenyeréből eszik, a lábából is fog.
- \* Amiből lekvárt lehet főzni, abból pálinkát is.
- \* Az emberi hülyeségnek csak alsó határa van.
- \* Ha ellenségeid lőtávolságon belül vannak, akkor te is.
- \* Nem mind arany, ami hörsög!
- \* A processzorok füsttel működnek. Ha kijön belőlük a füst, nem működnek tovább.
- \* A munka azoknak való, akik nem tudnak horgászni.
- \* Az áram alatt lévő alkatrész ugyanúgy néz ki, mint amelyik nincs áram alatt. Csak más a fogása...
- \* A whisky lassan butít. De nem baj, én ráérek...
- \* Azért van a vonaton két mozdonyvezető, mert ott akkora a zaj, hogy egy ember el se tudná viselni!
- \* Azt te csak részeg, hogy én hiszed!

### ÁTALVETŐ ONLINE

Lapunk az interneten a  
[www.erdelyikor.hu](http://www.erdelyikor.hu)  
címen olvasható, és az új lapszám  
megjelenésével cserélődik.

### Felhívás az



### Előfizetésére

Belföldi éves előfizetési díj 1.500 HUF  
Külföldre: Európában..... 10 EUR  
Tengeren túlra ..... 20 USD



Hamarosan sor kerül az éves  
SZJA 1%-ának felajánlására.  
Az Ön figyelme és nagylelkűsége  
hozzájárul lapunk létének,  
függetlenségének biztosításához!  
Adószámunk:  
19110114-1-17

Az éves előfizetéseket egyszerű  
(rózsaszínű) postai utalványon kérjük  
feladni a következő címre:  
EKOSZ 7101 Szekszárd 1.  
Postafiók: 480

(Külföldi olvasóink eddig is megtalálták  
a módját a valuta elküldésének, vagy  
itteni rokonaik, barátaiak révén juttatták  
el a megfelelő összeget forintban.)  
Év vége van. Kérjük ne felejtse el  
megújítani előfizetését!

## Támogatások

(Az előfizetői díjakat meghaladó  
befizetéseket tekintjük támogatásnak.)  
prof.dr. Bedő Károly, Marosvásárhely 50 RON  
Dér József, Ausztrália 10.000 HUF  
Péterffy Gyöngyi, USA 9.000 HUF  
Zeőke Szotyori Edit, Németo. 40 EUR  
ifj. Bányai Attila, Németo. 4.500 HUF  
Dr. Papp Judit, Svájc 50 CHF  
Dr. Zwada András, Békésszentandrás 10 EUR  
Bányai Attila, Zalaszentiván 4.500 HUF  
Dr. Szücs Zsolt, Szentkirály 10.000 HUF  
Bige szabolcs Csaba, Püspökladány 500 HUF  
Dr. Pázmány Eleménné, Pilis 1.500 HUF  
Dr. Buzás János, Oroszlány 2.500 HUF  
Lenhardtne Bertalan Emma, Budapest 1.500 HUF  
Kéri Andorné, Keszthely 500 HUF  
Szabó György, Tatbánya 1.000 HUF  
Balogh Károly, Budapest 1.500 HUF  
Oroszki Istvánné, Bonyhád 3.500 HUF  
Dr. Papp Attila, Enying 3.000 HUF  
Dr. Kovács Lajos, Fehérgyarmat 3.500 HUF

*Köszönjük*

Felhívjuk támogatóink figyelmét, hogy a  
támogatásként küldött összegről  
kérésükre az adóalap csökkentésére  
felhasználható APEH-igazolást állítunk  
ki. Ehhez kérjük megadni az adóalany  
nevét, címét, adószámát.